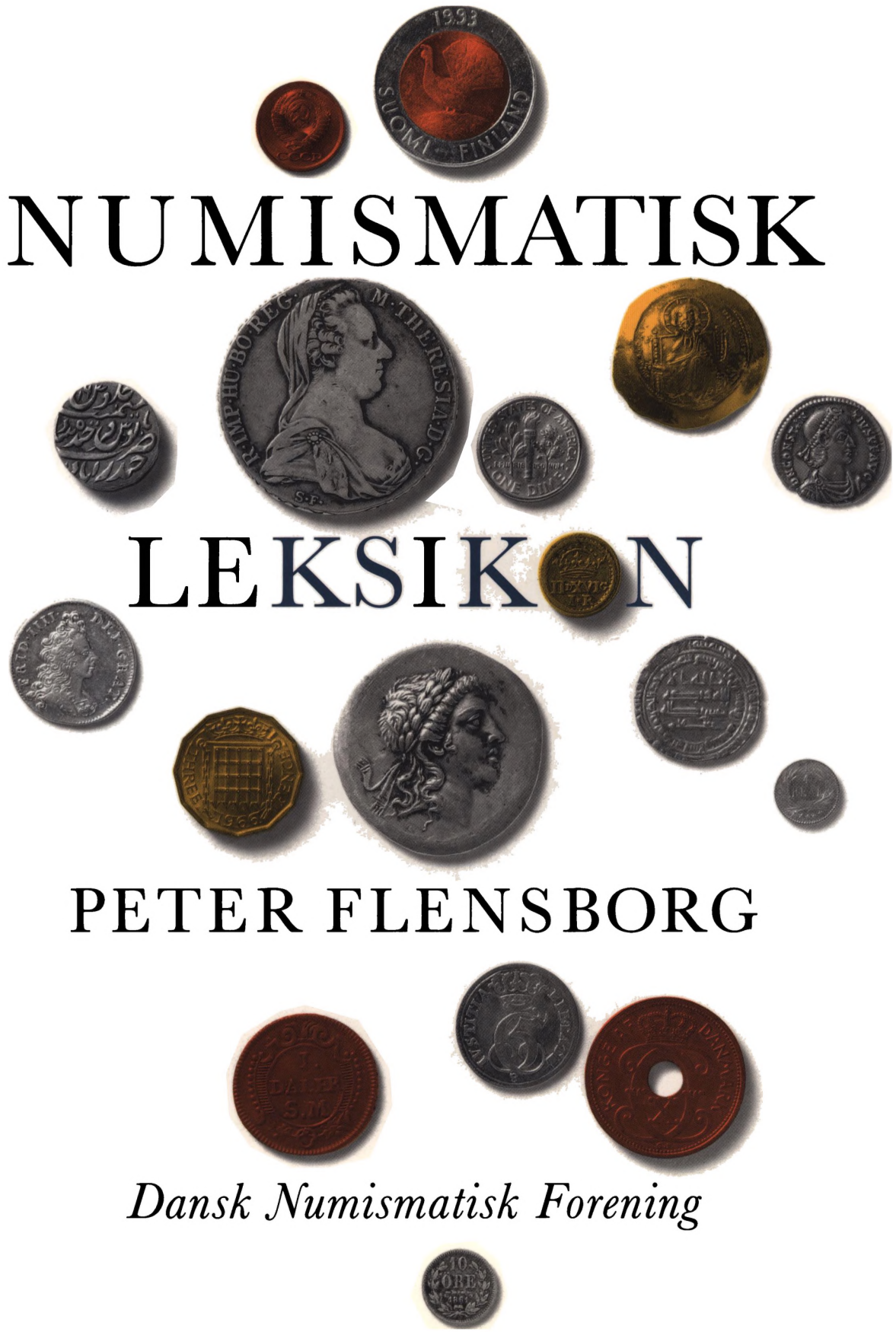

NUMISMATISK

LEKSIKON

PETER FLENSBORG

Dansk Numismatisk Forening

der og smådamme for at få ønsker opfyldt, og finder vi en mønt på gaden, bliver den straks taget op som en særlig lykkeskilling, hvorefter man spytter på den og stikker den i lommen.

Lit: Münzen in Brauch und Aberglauben. Mainz 1982 s.35-78; Keld Grinder Hansen: Mønter og overtro. NR 1985 nr.2 s.114-121; Keld Grinder Hansen: Og har du penge.. Kbh 1987 s.41-44.

Oxarvefyndet. Bemærkelsesværdig gotlandsk fund indeholdende byzantinske mønter præget mellem 1042 og 1071. Man har antaget, at denne store mængde af næsten samtidige og delvis stempelfriske mønter er fort hjem af en gotlænding, der måske havde været i tjeneste som livvagt for den byzantinske kejser.

P

Pa'anga. Hovedmøntenhed i Tonga efter decimalsystemets indførelse 1967. Ordet betyder »et møntformet frø« eller blot »penge«. 1 pa'anga deles i 100 seniti. → Hau.

Pacem var i Frankrig navnet på den sølv mønt eller forgyldte kobbermønt, som ofte blev hængt nederst i en rosenkrans. Disse mønter havde som regel et billede af Kristus eller andre hellige personer.

Pacifico. Spansk guld mønt udmøntet en kort tid i grevskabet Barcelona midt i sidste halvdel af 1400-tallet. Vægten var som en florin, værdi den 20 sueldos og finheden 20 quilates (0.833).

Padiglione → Pavillon d'or.

Paduanere er en speciel gruppe renaissancekopier af romerske mønter fremstillet af Giovanni Cavino fra byen Padua – deraf navnet paduanere. Cavino (1500-1570) var guldsmed af profession, men ellers kendes meget lidt til hans virke. Stemplerne, han brugte, har været i forskellige familiers eje, indtil de i 1670 blev indkøbt til Bibliotheque de Sainte Genevieve Paris. I dag findes de i Bibliotheque National i Paris, men mange af dem forsvandt i tiden omkring Den franske Revolution. Disse paduanere er sikkert blevet fabrikeret for at tilfredsstille samlere, og tillige har man præget mønter, som slet ikke har eksisteret, bl.a. en sesterts fra kejser Otho. Det bedste kendetegn på en paduaner er portrættet, der som regel er i højt relief, og bogstaverne i omskriften synes ikke altid holdt i samme stil som de originale. Endelig har de aldrig været i omløb og er derfor ikke slidte.

Lit: Zander Klawans: Imitations and Inventions of Roman Coins. Santa Monica 1977.

Pagament. Ordet er beslægtet med det engelske »payment«, der betyder »betaling«. I middelalderen betød det betalingsmidler i almindelighed, men senere, i 1600 og 1700-tallet, blev det betegnelsen for fremmede mønter, indkaldte egne mønter og møntaffald fra tidligere møntproduktioner, i modsætning til nyudvundet brudsølv og barrer.

Pagamentsgulden, såkaldt kaufmannsgulden, var en regningsgyl-den, der 1398 i ærkebispedømmet Köln var lig 20 albus. Da guldgyl-den på grund af stadig forringelse af sølv mønterne steg i værdi, dannedes senere andre regningsgyl-den som »der Rheinische Gulden« 1418 til 20 1/2 albus, »der Oberländische Gulden« 1468 til 24 albus og »Zollgulden« 1476 til 27 albus.

Pagode (Pagoda). Sydindisk guld mønt kendt fra tidlig middelalder (500-tallet) til 1800-tallet i utallige varianter. Pagoden blev også udmøntet af de europæiske lande, der havde besiddelser i Indien. Englænderne har i Madras præget den i perioden 1643-1815. Denne mønt vejede ca. 3,4 gr. og var lig 42 fan-nams. Frankrig har i Pondichery

Guldpagode fra Trankebar udmøntet 1789 under Christian 7. (1766-1808).

præget den i tidsrummet 1700-1841, og Holland har også udmøntet den, men kun et enkelt eksemplar er kendt i dag. Danmark har med forbillede i de indiske og andre landes pagoder præget en pagode i Tranke-bar, hvor man i løbet af 6 uger i 1789 slog 18.375 stykker, hvortil antagelig kommer 1000 stk. til guvernøren selv. Vægten af den danske pagode er 3,37 g. Den var i forhold til Scott pagoderne (→ Porto Novo pagode) en smule bedre, og det har måske bevirket dens nedsmeltning – i hvert fald er den i dag uhyre sjælden og kendes kun i ca. 11-12 eksemplarer.

Lit: NFM VII (1925) s.303-308; MN Jan 1975 s.XXV.

Pahlavi (Pahlevi). Persisk (iransk) guld møntenhed indført 1927 med en værdi af 20 rials. Vægten var 1,918 g og finheden 0.900. 1931/32 indførtes et nyt decimalsystem, hvorefter 1

Iran (Persien), Reza Pahlavi (1942-1979): 1 Pahlavi 1322 S.H.

Pai

pahlavi=100 rials. 1 pahlavi-guld-mønten i dette system vejede 8,136 g og havde finheden 0.900. Der er præget mønter i værdierne 1/4, 1/2, 1, 2, 5 og 10 pahlavi. Disse var først og fremmest bestemt for samlere og til opsparing. De sidste er udmøntet i SH 1358 (1979) (→ tidsregning, afsnit 21).

Pai. Indisk møntenhed bl.a. anvendt i Hyderabad. I det britiske møntsystem i Indien var 1/64 rupee=1/4 anna=1 pice=3 pies; idet pie=pai. Angående pai mønten i Thailand → pci.

Paisa (flertal: Paise). Indisk kobbermønt hvis navn har rødder tilbage i 1500-tallet. Fra 1700-tallets begyndelse det almindeligste navn for kobbermønter i de indiske småstater. I det britisk-indiske møntsystem kaldes den pice=1/64 rupee=1/4 anna=3 pies (pai). En række omkringliggende lande har ligeledes anvendt paisa som møntenhed: Afghanistan 1891-1925, Bhutan der først brugte pice og dernæst naya piasa. I Bangladesh var navnet → poisha. I Pakistan blev den efter engelsk forbillede kaldt pice=1/4 anna, og i Indien kaldtes den 1957-1963 → naye paisa og fra 1964 blot paisa, idet 100 paise=1 rupee. Ordet er hindi og kommer antagelig fra sanskrit-ordet pad eller padi, der betyder »fjerdedel«.

Paksaddelmønt → Ka Kim.

Pala. Lille ceylonesisk guld mønt præget ca. 990-1070. Mønten, der vejer ca. 1,1 g, er lig 1/4 kahavana, og på forsiden ses en stående konge med symbolske emner i hånden.

Palanca. Folkelig betegnelse for alle mønter med pålydende soldo i Ligurien, Toscana og Venedig.

Paleo-monnaies. Nyere fransk betegnelse for → primitive betalingsmidler (monnaies primitives).

Palesitna Pund. Hovedmøntenhed i Palæstina under det britiske styre indtil 1948, idet 1 pound=1000 mils. Der er ikke udsendt mønter i pund værdier – kun pengesedler, hvoraf de første kom 1927. Fra 1948/49 benævntes pundet lira=1000 prutot, og kaldes herefter et israelsk pund.

Palin, Nils Gustaf (1765-1842). Svensk diplomat med mangesidige interesser, deriblandt mønter. Efter endt karriere slog han sig ned i Rom. Her fortsatte han sin samlevrksomhed og nåede i antal op på ca. 13.000 antikke mønter. De blev solgt ved offentlig auktion 1859 hos Hotel Drouot i Paris. Selv blev Palin offer for en bestialsk forbrydelse, idet han blev myrdet i sit hjem af en frigiven galajslave, der foregav at ville sælge antikviteter og mønter.

Palladium. Et af de ædle metaller, der meget sjældent er anvendt til mønter. Fra England findes en sjældnen proof sixpence 1831, og fra 1980'erne er det bl.a. brugt af Portugal, Western Samoa, Tonga og Rusland.

Braunschweig-Lüneburg, Johann Friedrich (1665-1679): 1/3 Palmbaumtaler 1676.

Palmbaumtaler (Palmtaler). Populært navn for forskellige taler-mønter med afbildninger af et palmetræ. I Waldeck er præget taler 1653 og 1695 samt en kronentaler 1824. Fra Abati Fulda udkom 1672 ligeledes en palmbaumtaler, og Braunschweig-Lüneburg har også udsendt en række talere, hvor motivet var en palme på en klippeø.

Palmkvistserien. Svensk betegnelse for en række kobbermønter præget under Karl XIV Johan i Stockholm 1832-33, efter at møntværkstedet i Avesta ophørte med kobbermøntprægningen 1832. Denne serie af kobbermønter var → ringpræget, en teknik man var begyndt med i Stockholm i 1827. Palmkvistserien bestod af 1, 1/2, 1/4 og 1/6 skilling og har sit navn efter palmegrenene på bagsiden (ikke på 1/6 sk). Det var i øvrigt første gang et kongeportræt anvendtes på en svensk kobbermønt, og sidste gang man anvendte »skilling«, idet den næste serie fra 1835 angav værdien i »skilling banco«.

Pana. Møntenhed anvendt i det uafhængige kongedømme Assam i Indien under Brajanatha Simha i 1817, hvor der blev præget beskudne mængder af kobber 1 og 2 pana mønter. Som regningsenhed i Bengalen i 1800-tallet var 1 pana=80 kaurisnegle=1/4 anna og således af samme værdi som → paisa.

Panamapille. Populær betegnelse for den mindste sølv mønt i Panama – en 2 1/2 centesimos, der udsendes 1904, og hvis form og størrelse mindede om en pille. Fra 1975 er den igen udsendt i dette lille format, men med ændret design og som en → sandwich-mønt bestående af en kerne af kobber overtrukket med kobbernikkel.

Panchia. Navn på et guld 1/3 m. stykke i Bombay 1801-1831 un-

der engelsk styre, men i Shah Alan II's navn. Desuden er det navnet på en sølvmønt (13,87 g) i Kutch til en værdi af 5 kori eller 1 1/4 rupee.

Pan Liang (Ban Liang). På kinesiske → rundmønter fra Qin Shi Huang (221-207 f.Kr.) findes de kinesiske tegn »Pan Liang«, der betyder »halv tael«. Kejseren indførte et nyt møntsystem baseret på guld »yi« (20 tael) og med bronzeskillmønter på

Kinesisk Pan Liang fra Qin Shi Huang (221-207 f.Kr.).

1/2 tael. Vægten af disse stykker er ret uens, hvilket viser, at selv om der var et fælles møntsystem, så forblev retten til at fremstille mønter decentraliseret. Pan Liang mønter findes også i det vestlige og østlige Han-dynasti i perioden 206-140 f.Kr., men vægten falder drastisk, og der findes mønter fra slutningen af denne periode, der kun har en diameter på 9 mm og vejer 0,4 g.

Pano var i slutningen af 1700-tallet betegnelsen for en 5 reis kobbermønt udmøntet for de portugisiske kolonier i Afrika, specielt Angola. 5 reis = 1/10 macuta, idet 1 macuta = 50 reis, og 1/4 matuta mønten kaldtes equipaga.

Paolino (Paolino d'oro). Navn for den pavelige scudo d'oro, der siden 1535 er præget under pave Paul III. Guld mønten, der vejede ca. 3,4 g, havde på bagsiden et billede af apostlen Paulus. Den blev først præget ved Mønten i Ancona og senere

i Rom, Camerino, Bologna, Perugia og Parma.

Paolo (Paulus). En pavelig sølv-groschen udsendt under pave Paul III's (1534-1550) regeringstid. Har sit navn fra motivet med apostlen Paulus. Mønten erstattede den tidligere giulio, og senere har man benævnt alle pavelige groschenmønter paoli eller giulii. Der gik 10 paoli på en ducato de camera, 11 på en scudo d'oro og 12 på en fiorino d'oro di camera.

Papetto. Betegnelse for en lille pavelig sølvmønt til en værdi af 20 Baiocchi udmøntet fra Benedikt XIV (1740-1758) eller før og til Pius IX (1846-1878). Navnet er en diminutiv form med betydningen »lille pave«.

Papirmøntfod (sv.: Pappersmyntfot). Udtryk for, at et lands papirpenge (pengesedler) er gjort uindløselige, men stadig er lovligt betalingsmiddel og ofte til en bestemt værdi, der som regel er lavere end pålydende. Sedlerne kunne dog også have en tvangskurs påbudt af staten, således at de var lovligt betalingsmiddel til pålydende værdi. I Sverige, der ellers indtil 1873 bekendte sig til sølv møntfoden, havde man papirmøntfod i perioderne 1745-1776 samt 1790-1803 og 1809-1834.

Papmøntholdere → Møntholdere.

Papphahn. Folkelig betegnelse for Mecklenburg-Güstrows 4 schillinge, der omkring 1616, dvs. i begyndelsen af → Kipper- og Wippertiden, prægedes i stor mængde. På møntens ene side var et våbenskjold, medens den anden side havde en afbildning af rigsrønen med »4« på brystet. Denne ørn fik derfor spotte-navnet »papphahn« der kom af »papegiehahn« (papegøjehane). Navnet overførtes til de senere 4 schillinge eller 1/12 talere, selv om de havde et

andet præg. Samme navn er brugt om → schreckenbergerne.

Para. Tyrkisk møntenhed indført 1623. Det var oprindeligt en 1,1 g sølvmønt. Fra 1757 er det en 0,52 g billonmønt, og vægten falder jævnt til den 1829-39 er nede på ca. 0,08 – 0,15 g med en finhed på 0.170. 1844 indførtes et nyt møntsystem, og herefter er alle para-mønter (1, 5, 10, 20 og 40 para) i kobber. 40 para = 1 piaster (ghrush, kurus). Fra 1861 er 5 para mindste møntenhed, og i 1911 er den af nikkel. Ved decimalsystemets indførelse blev 10 para mindste møntenhed i 1940 og blev til en aluminiumbrønzemønt. 1942 forsvandt den, fordi den var for lille og erstattedes af mønter i kurus-værdier, idet 100 kurus = 1 lira (tyrkisk pund).

En række andre lande, der har været under osmannernes indflydelse, har ligeledes anvendt para som møntenhed. Det gælder Ægypten, Sudan, Irak, Hejz og Nejd (Saudi Arabien), Syrien, Tripolis (Libyen) og Krim.

I Moldavien og Vallakiet, der i dag er det meste af det moderne Rumænien, men som i mere end 300 år var en tyrkisk vasalstat, har man sidst under russisk okkupation fra 1768 til 1774 udsendt bronze-para og 2 para stykker fremstillet af bronze fra erobrede tyrkiske kanoner.

Serbien og Montenegro, der ligeledes i mange hundrede år var under tyrkisk indflydelse, har under deres selvstændighed brugt para som møntenhed. I Serbien var 100 para = 1 dinara, og i Montenegro var 100 para = 1 perper. Efter oprettelsen af Jugoslavien blev det fælles møntsystem, at 100 para = 1 dinar.

På de Ioniske Øer er der under engelsk styre 1814 kontramarkeret en del spanske og sicilianske mønter med værdierne 25, 30, 50 og 60 paras.

Para

Paralla (Parolle, Parali). Tidligere regningsmønt i Moldavien og Valla-kiet indtil 1867. Der er modstridende oplysninger om, hvor mange paralla der gik på den gamle rumænske leu, idet den er ansat til både 28 og 40 stk.

Parallelmøntfod betegner det ældste og indtil 1800-tallet næsten enerådende system, hvor guld- og sølv-mønter benyttes sideordnet eller parallelt, uden at mønterne som ved dobbelt-møntfod var bundet i et fast værdiforhold til hinanden. Reelt har der dog de fleste steder været tale om et sølvmøntfod-system, idet guld næsten ikke brugtes i den almindelige omsætning. Guldmonterne i dette system var kursmønter. Ændredes sølvets eller guldets pris, ja så ændredes også kursen på guldmonterne.

Pardao (Pardau). Sølvmønt første gang udmøntet under Johan V (1706-1755) af Portugal for besiddelserne i Indien; først og fremmest Goa samt Diu. 1 pardao (sølv xera-fim)=300 reis=5 tanga=1/2 rupia. Vægten varierer mellem 5,84 og 5,95 g. Nogle 1/2 pardao stykker 1845-1849 under Maria II er på mønterne betegnet som »Medio P«.

Pari kalder man kursen på mønter og pengesedler, når prisen, der må betales for dem, er lig deres pålydende værdi. En mønt står over pari, hvis den bliver udgivet til en højere værdi, end dens metalværdi, dvs. at mønten betinger en opgæld, eller at der er tale om → agio. Står mønten under pari, er der tale om tab, underkurs eller disagio. Når mønter tilhører samme møntsystem, taler man kun om kurs, hvis deres indbyrdes ombyttningsforhold afviger fra deres nominelle værdiforhold. Ellers forstår man ved pariværdi det samme som den nominelle værdi. Mønter siges at være i pari, så længe de indbyrdes kan ombyttes i overensstemmelse med

deres pålydende. Ved mønter af forskellige systemer (møntfodder) vil værdiforholdet være bestemt af metalindholdet, og mønternes pariberegnes ved sammenligning af metalværdien ud fra udmøntningsformlen. Pengesedler, der i ældre tid sættes i omløb og blev gjort uindløselige, faldt ofte i kurs over for mønter i sølv og guld. Først når der var fuld tillid til sedlerne igen, og staten evnede at indløse dem til fuld møntværdi, taler man om, at sedlerne har nået pari igen.

Parisis d'or. Fransk guldmonet udmøntet fra oktober 1329 under Philip VI (1328-1350). Forsiden viser en siddende konge i en tronstol i gotisk stil med løver ved fødderne, medens bagsiden har et kors i firpas. Den er udmøntet med 33 2/5 stk. på den 24 karat pariser troy mark, hvilket skulle give en teoretisk vægt på 7,328 g. Den har fået sit navn, fordi den er udmøntet efter pariser-marken, der var tungere end den mere almindelige brugte Tour mark. Dens værdi var således 1 livre parisis eller 25 solles tournois.

Parpagliola. Italiensk betegnelse for en lang række groschenmønter, såvel udenlandske som indenlandske, der var i cirkulation fra først i 1300-tallet til begyndelsen af 1600-tallet. Særlig udbredt var den i Savoyen samt senere i Milano og Genova. I Savoyen vejede den 3,27 g under Amedeo IX (1465-1472), medens den under Carlo II (1504-1553) var nede på 1,1 g. De fleste af disse mønter havde en værdi, der svarede til 2-3 soldi.

Lit: Martinori s. 365-367.

Parruccone. Folkelig betegnelse, der betyder »stor paryk«, brugt om den spanske quadrupla d'or (unza do oro eller 8 escudos), der 1771-1788 blev udmøntet under Carlos III (1759-1788). Navnet kommer af kongens ret kraftige hår og krøller.

Parthere. Nordiransk rytterfolk, der fra sydøst for det Kaspiske Hav bevægede sig sydpå omkring 230'erne f.Kr. Officielt begynder deres tidsregning 247 f.Kr. Første konge hed Arsakes. Partherne var krigeriske og havde mange bataljer med seleukiderne, inden de til sidst beherskede områderne fra Eufrat til Indus. Partherrigets sidste konge hed Artabanos, og 226 e.Kr. blev han styrtet af → sassaniderne. Partherne udviklede en særegen møntstil, hvor partherkongens portræt ofte ses i profil med pandebånd, medens bagsiden har et centralt motiv med kvadratisk omskrift. Mest almindelige er drakmerne i sølv, medens tetradrakmer og de mindre småbronzer er sjældnere.

Parvi denarii Pragenses. Små bøhmiske pfenninge indført ca. år 1300, af hvilke der gik 12 på en groschen. I opbygning, dvs. stil, omskrift etc. lignede de de større → Prager-groschen. De små mønter fik kun kort levetid, idet de 1327 blev afløst af → heller.

Parvi Misnenses. Tosidige pfenninge eller hellere, som Friedrich I (1291-1316) lod præge i Sachsen fra 1305 med forbillede i de små pragerpfenninge (→ parvi denarii pragenses), hvis prægning var begyndt nogle år før. Samme navn har nogle små hulpenninge, der tilskrives Friedrich III (1349-1381), og af hvilke der gik 12 stk. på en breitgroschen. Disse småmønter havde en vægt på kun 0,30 g.

Parykotteskilling. Betegnelse for danske 8-skillinge fra Chr.5. og Fr.4., hvor kongerne er afbildet med stor allongeparyk. Der er præget store mængder af disse mønter fra 1695 til 1715 i København, Glückstad og Kongsberg. Mønterne blev senere ofte brugt af bønderne til vesteknapper.

*Parykotteskilling præget år 1700 i
København under Frederik 4.*

Pasmunt. Hollandsk betegnelse for skillemonet.

Passerdukater. Almindeligt navn i 1800-tallet for dukater, der ved langvarig cirkulation var kommet under → passervægten, men som endnu ikke havde tabt mere end 2 as (es) eller ca. 3%, dvs. ca. 0,105 g. → Randdukater.

Passervægt. Da mønters værdi forringes ved slid, har man især for guldmonter vedkommende bestemt, at de skal have en minimalvægt for at være gyldige, dvs. passere i daglig handel og vandel. Dette kaldes passervægten. Da Danmark indførte guld 10 og 20 kr. var passervægten 1/2%, dvs. at man ikke havde pligt til at modtage dem i daglig handel, hvis de lå under denne grænse. Statskassen modtog normalt ikke udenlandske guldmonter, hvis sliddet var større end 2%, dog havde statskassen pligt til at modtage landets egne guldmonter, selv om sliddet var større end 2%. Passervægten var forskellig fra stat til stat, men normalt var den fra 1/4 til 1/2% under normalvægten.

Passervægtlod. For at kunne veje,

*Preussen: Passervægtlod for 1 Friedrichd'or
med årstal 1821.*

om en guldmonet var for slidt til at være lovligt betalingsmiddel, har man fremstillet specielle passervægtlodder for de hyppigst omsatte guldmonter. På disse står møntens navn og et årstal samt ordet passervægt (ty: Passiergewicht).

Pataca. Betegnelse for den spanske peso i Ægypten, Nordafrika og Brasilien, hvor den sidstnævnte sted var en monet, der steg i værdi. 1643 gjaldt den 480 reis. Det var spanske 8 realer forsynet med kontramarkering, der angav værdien i reis. 1676 gjaldt den 640 reis, og navnet overgik herefter til den halve værdi: 320 reis. Maria Theresia-daleren gik i Nord- og Østafrika også under navnet pataca. Fra 1894 var pataca en møntenhed i Macao og Timor til en værdi af en Singapore dollar á 100 avos. Siden 1952 har det været møntenheden i Macao; 1 pataca = 100 avos.

Patacao. Betyder egentlig »stor pataca« og var i Brasilien betegnelsen for de mange forskellige spanske pesos (8 realer), der cirkulerede, og som blev kontramarkeret fra 1808 i Minas Gerais og andre steder. Sølvværdien i disse mønter var mellem 750 og 800 reis, men de blev kontramarkeret og udgivet for 960 reis, hvilket var det samme som 3 pataca. Brasilien har præget regulære 960 reis mønter (patacao) 1810-1834, og ofte er de overpræget på ældre spansk-amerikanske 8 realer.

Patachina (Patachina). Lille sølvmonet udsendt under den franske besættelse af Genova og Savoyen 1396-1409. Under Louis XI (1461-1483) udkom en demie patachina (mezza patachina) for Savoyen.

Pataco. Navnet på portugisiske 40 reis bronzemønter fra 1800-tallets begyndelse (1811-1834).

Patagon. Sølvdaler fra de sydlige Nederlande (Spansk Nederland) til en værdi af 48 stübern, siden 1612 under Albert og Isabelle slået i stor mængde. I type er den meget lig den burgundiske rigsdaler. Forsiden viser det burgundiske andreas kors og bagsiden det kronede spanske vå-

*Sydlige Nederlande, Brabant, Albert &
Isabel (1598-1621): Patagon u.år.*

ben. Den er præget indtil slutningen af det spanske herredømme efter 1700 og har været en udbredt handelsmonet. Andre navne for denne mønt er → albertsdaler (albertustaler) eller kreuztaler.

Patard er navnet på de styver (stuyver), som spanierne i 1500-tallet udmøntede i de sydlige Nederlande (Maastricht, Mons, Luxembourg etc.). I 1500 tallet findes de som 1, 2, 3 eller 4 patard, men under Carlos III (1700-1714) er præget 6 patard for Amberes.

Pata

Patard. Fransk billonmønt indført af Charles VI (1380-1422) og udsendt af efterfølgerne op til Louis XI (1461-1483), hvor mønten også omtales som »patac de perpignan« og senere »patac marseillais« eller »patac de provence«.

Patina er en overfladebelægning, der med tiden danner sig på metaller som følge af ydre forhold. Den udvikler sig på kobber og kobberlegeringer som messing og bronze og opstår som følge af syre, gasser og saltes indvirkning i jorden, i vandet og i luften. Da en smuk patina ofte understreger møntens relief, er den eftertragtet og forøger møntens pris. Patinaen kan være af forskellig art, alt efter hvor mønten har ligget, og kan have mange forskellige farvetoner. Den mest eftertragtede patina på ældre mønter – hovedsagelig gråske og romerske bronzemønter – er den glatte mørkegrønne eller blågrønne emaljagtige patina, som også kaldes ædelpatina. Denne opstår, når en mønt har ligget i mange hundrede år forholdsvis tørt og luftigt. Ædelpatinaen ligger som en skal over hele mønten og består ofte af basiske kulsure salte af kobber, dvs. malakit, atakamit eller kobberlazursten. Der findes afarter af ædelpatina, der er næsten sorte, blåagtige eller mørkegule. Den brune patina er den almindeligste. Den er ret tynd og består hovedsagelig af kobberilte. Jo ældre en kobbermønt er, jo mørkere vil den være. Kunstig patinering har man kendt til i århundreder, især når det drejede sig om at give bl.a. medaljer en pænere overflade. Ved moderne fremstillede bronzemønter bruger man ofte at brunere eller at bejdse blanketterne før prægningen. Falsk patinering benyttes i flere tilfælde, dels når der er tale om kraftigt afrensede mønter, som skal gøres pæne igen og dels for at få falske mønter til at se ægte ud. → Sølvpatina

Patrice. Positivt → stempel, der bruges som led i fremstilling af de endelige arbejdsstempler: Matricer, der er i negativ. I ældre tid, hvor stemplerne blev skåret negativt og direkte, var der ikke brug for patricer – højst delpunsler. Ordet patrice kommer af det latinske »pater«=fader, og matrice kommer af det latinske »mater«=moder. Patricen bliver normalt til i en → reduktionsmaskine, hvor en model i stor størrelse er forbillede. Patricen hærdes og trykkes ned i et stykke stål ved stort pres. Herved opstår et negativt aftryk, og når denne matrice er hærdet og poleret, er det endelige stempel klar. I moderne møntproduktion indskyder man normalt et ekstra led, således at man via modellen får en patrice, der kaldes original poinçon. Fra denne fremstilles en matrice, som bruges til at producere en ny patrice (arbejds-poinçon), og det er den sidste, der bruges til at fremstille de mange stempler, der benyttes til den endelige produktion af mønter, hvorimod original poinçon og matricen kun bruges en gang i denne arbejdsproces, medmindre arbejds-poinçon går itu.

Patrick (St. Patricks mønter). Irske 1/2 farthings 1460-61 omtales patrick på grund af indskriften, medens den kobberfarthing, der er udmøntet 1463-65 omtales, »patricius farthing«. Desuden betegnelse for nogle irske 1/2 penny og farthings med afbildning af St. Patrick med stav. Meget lidt er kendt om denne udmøntning, som antagelig fandt sted 1674. Efter at mønterne var blevet indkaldt 1680-81, blev et stort parti af dem overtaget af en emigrant ved navn Mark Newby, som bragte dem til New Jersey i Amerika, hvor de cirkulerede som officielle mønter. De har ligeledes været sat i cirkulation på Isle of Man.

Patriottaler → Rebellentaler.

Pattern. Engelsk og amerikansk betegnelse for → prøvemønter.

Pauld'or kaldes den → pistol (5 thaler), som 1840 er udsendt af storherzog Paul Friedrich af Mecklenburg-Schwerin (1837-1842).

Pavillon d'or (it.: Padiglione). Fransk guldmonet præget 1339 under Philippe VI (1328-1350). Den var af rent guld med vægten 5,099 g (48

Frankrig, Philippe VI (1328-1350): Pavillon d'or u.å.

stk. på marken) og havde en værdi af 30 sols. Den har sit navn efter forsidens motiv, der viser kongen siddende i en tronstol under en stor baldakin eller våbentelt (fr.: Pavillon). Den blev kun slået i 7 måneder og erstattedes af → couronne d'or fra 1340. Mønttypen er kopieret fra 1364 i en let ændret form af Edward, den sorte Prins. På disse → anglo-galliske mønter har han titel af prins af Aquitanien og Bordeaux. Pavillon d'or og 1/2 pavillon d'or er præget ved 4 forskellige møntsteder: Bordeaux, Limoges, Poitiers og La Rochelle.

Payalo. Indisk kobbermønt fra Kutch og dele af Kathiawar-halv-

oen. $1/4$ kori= $1/2$ adho= 1 payalo= 2 dhabu= 4 dthinglo= 6 dokda= 12 trambiyo. I Kutch er den udmøntet 1943-1947.

Paykulls dukat. Svensk guldmønt med 1 eller 2 dukats vægt, der på forsiden bærer et portræt af Karl XII, medens bagsiden angiver, at stykket er præget af guld som $\rightarrow$ alkymistisk var fremstillet af O.A. Paykull i 1706. Denne Otto Arnold Paykull, der stammede fra det svenske Livland, gik i udenlandsk krigstjeneste, men blev taget til fange og dødsdømt for landsforrædderi. For at redde sit liv tilbød han kongen, at han ville fremstille alkymistisk guld og lære kunsten til andre af kongens ansatte. Han nåede at fremvise noget guld i 1706, inden han blev halshugget året efter. Af dette »alkymistiske« guld lod Magnus von Bromell i 1718 efter Karl XII's død fremstille en medalje med 2 dukats vægt. Som forside er benyttet et dukatstempel (1718) og til bagsiden et nygraveret stempel. Der er omkring 1790 skåret nye stempler for at forsyne storsamlere med eksemplarer.

Lit: NNUM 1967 s.179-184, 1968 s.41-44; Geld.Nach. 1977 vol.12 nr.62 s.307-308.

PB $\rightarrow$ AE 3.

PBQ $\rightarrow$ AE 4.

Pe. Burmesisk vægt- og møntenhed. En guld-pe (finhed 0.900) er præget 1852, og samme år er udsendt sølv-pe (finhed 0.917). Begge mønter vejede omkring 0,7 g. $1 \text{ mu} = 2 \text{ pe} = 8 \text{ pyas}$. Efter at englænderne havde trukket sig ud i 1948, og landet blev en republik, indførtes 12-kantede pe mønter. De forsvandt dog allerede fra 1952 med indførelsen af decimalsystemet, hvorved $100 \text{ pyas} = 1 \text{ kyat}$. Angående den cambodianske pe (pey) $\rightarrow$ pei.

Peace dollar. Amerikansk betegnelse for den sølv-dollar-type, der 1921/22 afløste $\rightarrow$ Morgan dollar. Oprin-

delig var mønten tænkt som en mindemønt i anledning af freden (eng. peace) efter 1. verdenskrig, men senere blev den autoriseret som almindelig omsætningsmønt. Medaljøren Anthony de Francisci brugte sin kone som model for »frihedsportrættet« på forsiden. 1921-udgaven kom først i omløb fra 3. jan. 1922 og kun i et oplag på lidt over 1 million. 1922-udgaven, som havde en lidt lavere reliefhøjde, udmøntedes i alt i over 84 millioner stykker og er således et af de mest almindelige årstal blandt amerikanske sølvdollars. Den er præget til og med 1935. I 1965 prægedes på Mønten i Denver 316.076 peace-dollars med årstal 1964 for at tilgode-se sølvmineindustrien, men et lovfor-slag herom blev stoppet, og alle mønterne blev indsmeltet.

Peca. Portugisisk guldmønt af værdi som $1/2 \rightarrow$ dobra eller 4 escudos= 6.400 reis. Mønten er præget 1722-1835 og vejer $14,343$ g med finheden 0.917. Mønten blev revalueret 1826 til 7.500 reis og 1847 til 8.000 reis (8 milreis). Mønttypen er også præget i stor mængde i Brasilien.

Pecunia (Lat.)=penge (rigdom, formue). Den gamle opfattelse, at ordet pecunia skulle være afledt af pecus=kvæg, drages i tvivl af flere forskere, der mener, at pecu snarere er et generelt udtryk for velstand, og at pecu og pecus efterhånden kom til at betyde kvæg, fordi kvæg var velstandsmåler i mange samfund. I den senromerske periode blev alle småmønter betegnet pecunia (pecunia maiorina, pecunia centenionalis).

Lit: E. Benveniste: Le vocabulaire des institutions indo-européennes., Paris 1962.

Pecunia maiorina $\rightarrow$ Folliis.

Pee (Pee Rong Bawn) er den thailandske benævnelse for de porcelæns-spillemonter, der brugtes i Siam i 1800-tallet. $\rightarrow$ Porcelænsmonter.

Peerdeken (Peerdeke, Peertgen). Betegnelse for en i første halvdel af 1500-tallet præget nederlandsk sølv-mønt til en værdi af mellem $1/3$ og $1/4 \rightarrow$ snaphan. Oprindeligt først udmøntet af hertug Karl van Gelre (1477-1538) og derefter af byerne Roermond og Nimwegen samt af Wilhelm IV greve af Heerenberg (1546-86). Den spanske konge Felipe II (1556-98) har 1578 slået en peerdeken i Namur, hvis værdi var $1 \frac{1}{2}$ stuiver. Dens vægt har gennem tiden svinget mellem 2,75 og 3,6 g.

Pegione (Pigione, Picchione). Folkelig betegnelse for en sølvmønt af gro-schenstørrelse udmøntet i Milano i sidste del af 1300-tallet under Galeazzos II og Barnabas Visconti. Den har fået sit navn fra forsiddens afbildning af en ørn over en slange, idet ørnen mere lignede en due (it.: Piccione). Vægten var 2,6-2,7 g og finheden 0.687, hvilket svarede til $1 \frac{1}{2}$ soldo. Senere fik en grosso under Maximilian Sforza (1502-1515) virkelig en due som motiv.

Pei. Thailandsk møntenhed, der også ses anført som pa, phai, painung, sio, sieu, siew eller see-o. På siamesiske $\rightarrow$ porcelænsmonter, der har kinesiske tegn, brugtes tegnet pai for værdien $pei = 1/32$ tikal (baht), der oprindeligt var en kuglemønt (kugletikal) med en sølvvægt på 0,48 g. Senere er den udmøntet som en $1/4$ fuang og et 2 att stykke i kobber og bronze. Møntenheden blev afskaffet ved decimalsystemets indførelse 1908. I Cambodia (Kampuchea) brugtes møntenheden pe (pey) indtil 1860. Systemet var det samme som i Siam (Thailand): $1 \text{ tikal} = 4 \text{ salung} = 8 \text{ fuang} = 16 \text{ dobbelt pe (song pe)} = 32 \text{ pe (pey)}$.

Pelegrini. Navn på en $1/2$ gro-schen udsendt af den tyskfødte pave Hadrian VI (1522-1523) i Parma. Den har sit navn fra forsiddens motiv, der viser Sct.Thomas klædt som

Peli

pilgrim. Bagside-motivet er et flamme-
mende alter, hvilket har givet møn-
ten det andet navn, under hvilket
den er kendt; nemlig foghetti.

Pelicaltaler → Rebellentaler.

Pence. Flertal af den engelske mønt-
enhed → penny. Mønter i multipla
af penny hedder twopence, threepen-
ce og sixpence. Et pengebeløb kan
angives i pence som f.eks. 10 pence.
Derimod kaldes flere enkelte penny
stykker for »pennies«.

Pengeblok → Kirkeblok.

Pengehistorisk Museum, der i
sin tid blev opbygget af → O.P. Ven-
deltoft (1903-1991), havde først til
huse i Frederiksborg Bank i Slotsga-
de i Hillerød, men efter de mange
banksammenslutninger sørgede Den
Danske Bank for lokaler til den
store og spændende samling. Disse
var dog beliggende i Ejby, hvor man
på forhånd skulle aftale tid, hvis
man ville bese samlingen, hvilket
ikke var særlig praktisk. I juni 1995
fik museet imidlertid nye og bedre
forhold hos Alm. Brand, Slotsgade
38 i Hillerød, hvor den kan bese i
den almindelige åbningstid. O.P.
Vendeltofts datter Kirsten Vendel-
toft står for samlingens videreførelse.
Lit: MN 1975 s.72-74.

Pengeombytning fandt sted efter
2. verdenskrig i mange lande – også
i Danmark og Norge. Årsagen var,
at mange værnemagere og sortbørs-
handlere ikke havde opgivet det tjen-
te til skattevæsenet, og dette ville
man til livs. Allerede 1944 under kri-
gen havde man i al hemmelighed
trykt en mængde nye pengesedler,
der var beregnet til en pengeombyt-
ning. Denne ombytning skete 23.
juli 1945, og hver person kunne kun
få byttet sedler een gang og kun
mod at legitimere sig med sit købe-
kort. Der kunne kun ombyttes indtil
500 kr., idet højere beløb midlerti-

digt skulle indsættes på en spærret
konto. Var beløbet mellem 100 og
500 kr., skulle der udfyldes en anmel-
delsesblanket, men var beløbet un-
der 100 kr., kunne omveksling finde
sted, idet mænd fik afklippet ratione-
ringsmærke S1 og kvinder H1. Den
30. juli 1945 var sidste dag for en
omveksling, og det viste sig herefter,
at godt 71 mio. kr. aldrig kom til om-
veksling. Mønterne blev ikke berørt
af omvekslingen. I Norge fandt der
en lignende ombytning sted 9. sept.
1945, og her var der ca. 70 mio. kr.,
der ikke kom frem.

Lit: NR 1991 nr. 1 s.15-21, nr.2 s.71-77,
nr.3 s.128-137, 1992 nr.1-3.

Pengepunge er kendt allerede i old-
tiden. En pengepung hedder på la-
tin → follis, der også blev et mønt-
navn fra omkring 395 e.Kr. I an-
tikken var det ikke usædvanligt, at
man betalte med forseglede penge-
punge indeholdende en i forvejen
optalt mængde mønter. Disse penge-
punge fortsatte også i byzantinsk tid,
bl.a. udbetaltes embedsmændenes
lønninger een gang om året i sådan-
ne punge. Omkring 1000 og 1100-tal-
let hedder de dog apokombion. Pen-
gepunge er i Skandinavien kendt fra
vikingetiden og fremover, og når
man gemte sine penge væk ved rej-
ser eller i ufredstider, skete det ofte i
en krukke eller i en pung. Der er
gjort flere fund af sådanne punge
med indhold. Fra Danmark kendes
bl.a. et fund fra Næsbyholm med
mønter fra 1000-tallet og et fund fra
Vanløse med mønter fra 1700 og
1800-tallet.

Lit: KL bd.13 sp.186-194; NNA 1963
s.42-49 og 1983/84 s.182; E. Nathorst-
Böös: Börs och Bössa, 1970 s.48-58.

Penge tegn → Kreditmønt.

Pengetræ. Ideen med at støbe møn-
ter som et helt træ med de enkelte
mønter siddende ud fra en stamme
er kendt fra mange lande, bl.a.
Kina, Japan og Marokko. Samme

*Pengetræ fra Kelantan i Malaya. Njere
kopi af mønter, der oprindeligt blev støbt i
1903. (Formindsket gengivelse).*

tradition er anvendt i Malaysia,
hvor tin, som altid har været en stor
eksportvare, blev anvendt til mønt-
fremstilling i form af pengetræer (po-
hon pitis). Normalt blev mønterne
brækket af, før de sendtes i cirkula-
tion, men en del »hele træer« eks-

sterer i dag, omend de er sjældne. I 1800-tallet er i Kina fremstillet mønttræer indeholdende forskellige kinesiske mønter med afslutninger i een eller begge ender, der var meget kunstfærdigt udført. De var beregnet som en slags amuletter, man kunne købe og stille op i sit hjem. Disse hører dog ikke til gruppen af rigtige »pengetræer«. → Mønttræer.

Pengö. Ungarsk hovedmøntenhed indført ved møntreformen 1925. Oprindeligt var det en sølvmønt (5,0 g – 0,640 – 3,20 g), men fra 1941 blot en aluminium-mønt. 100 filler = 1 pengö. Efter den ungarske hyperinflation 1945 indførtes et nyt system med 100 filler = 1 forint.

Penni (Flertal: Penniä). Finsk skille-møntenhed indført ved loven om storfyrstedømmet Finlands møntvæsen 12. juni 1860. 1 markka (1/4 rubel) = 100 penniä. De første penni mønter udkom 1864. 1, 5 og 10 penniä var af kobber, medens 25 og 50 penniä var af sølv. Fra 1969 blev 1 penni mønten fremstillet i aluminium. Den forsvandt 10 år efter – overflødiggjort af inflationen.

Penning er det skandinaviske modstykke til penny, pfennig, denier etc. Den var fra begyndelsen af 1000-tallet en ca. 1 g tung sølvmønt, men blev i 1300-tallet af næsten rent kobber. Alle danske mønter op til ca. 1350 var præget som penninge. Forholdet mellem de forskellige enheder i regningssystemet var : 1 mark (ca. 217 g) = 8 øre = 24 ørtuger = 240 penninge. Dvs. at 1 øre = 30 penninge og 1 ørtug = 10 penninge. Mark, øre og ørtug var oprindeligt → regnemønter, men blev senere også udmøntet. Efter at udmøntningerne var ophørt i sidste del af 1300-tallet gik man fra 1397 over til at udmønte efter lybsk (nordtysk) møntregning, hvor 1 mark (230-234 g) = 16 skilling = 192 penninge. 1/2 penning kaldtes skærv eller obol, 2 penning

hed → blaffert, 3 penning benævntes → dreiling, 4 penning var en → hvid, 6 penning en → søsling, 9 penning en → gros og 12 penning en → skilling. Penningen er sidste gang udmøntet som en lille kobbermønt 1602 under Chr. 4.

I Sverige var 1 mark = 8 øre = 24 ørtuger = 192 (384 i Götaland) penninge. Indtil 1363 er kun præget penninge samt enkelte 1/2 penninge. Penningen er sidst præget 1548. Det tegn, der anvendes i regnskaber for penning, er »d.« (for denar).

Lit: KL bd.13 sp.177-184.

Penninger blå (pænningæ bla) nævnes i en svensk tekst skrevet af en person, som var virksom i 1240-tallet ved domkirken i Skara. Man troede tidligere, at navnet refererede til en dårlig eller mørk mønt, dvs. en stærk kobberholdig mønt; dernæst mente man, at der var tale om franske mønter præget af greverne af Blois i Champagne. Nyeste forskning synes at sandsynliggøre, at der er tale om kobberholdige brakteater fra Lødøse samt brakteater præget af Håkon Håkonson i Norge fra omkring 1220-tallet. Kirkefund fra Skara Stift viser, at disse norske mønter udgjorde 35% af fundmaterialet.

Lit: KL bd.13 sp.184-185; N.N.Å. 1991 s.123-140.

Penny. Engelsk mønt præget siden sidst i 700-tallet. Oprindeligt en sølvmønt kopieret efter den franske deniers (lat: Denarius), som forkortedes d. Dette er årsagen til, at man i England tidligere brugte forkortelsen »d.« for »penny«. Efter decimalmønternes indførelse 1971 bruges forkortelsen »p.«. 1 pound = 20 shilling = 240 pence. I 1000-tallet og nogle århundreder frem omtales disse pennies ofte også som → sterlinge, en benævnelse der antagelig kommer fra det franske »esterlin« eller »esterling«. Produktionen af denne sølv-mønttype blev fra omkring 1550 mindre og mindre. Dette skal ses i lyset

af den stadig større produktion og brug af private pengetegn (tokens) i 1600 og 1700-tallet. 1797 udkom en kobberpenny (→ cartwheel). Dens størrelse var dog upraktisk, og den blev snart reduceret. Fra 1860 blev den præget i bronze, og den brugtes indtil 1971. De 1 penny mønter i sølv, der er præget siden 1795, er som regel alle mønter, der er brugt som → maundy money.

Pennyweight (dwt.). Engelsk vægt-enheden lig 1/20 ounce eller 1/240 troy pound. 1 pennyweight (dwt) = 1,555175 g = 24 grains. 1 grain = 0,0647989 g. I forkortelsen dwt. er anvendt d = denar for penny.

Pentadrachmon. Antik græsk 5 drakme mønt og ikke normal enhed blandt græske mønter, der mest bestod af drakmer, didrakmer og tetradrakmer. Måske har det været en mønt, der vejede det samme som 4 attiske drakmer (4 x 4,3 = 17,2 g), hvilket næsten svarer til 5 asiatiske drakmer (5 x 3,43 = 17,13 g). En anden mulighed er, at der er tale om en ægyptisk guld hemidrakme (1,78 g) eller 1/4 stater, som under forudsætning af et værdiforhold mellem guld og sølv på 10:1, har været lig 5 sølvdrakmer.

Pentagram. 5-takket stjerne frembragt ved hjælp af 5 diagonale linier. Som motiv kendes det allerede fra antikken, og i middelalderen ses det på franske mønter. På danske mønter træffes det på adskillige af → borgerkrigsmønterne. Et alkimistisk symbol, ligeledes benyttet af frimurerne på deres medaljer.

Pentalitron. Antik siciliansk 5 litrai, der i vægt var lig den attiske drakme, idet en siciliansk statér = 10 litrai a 0,86 g, og den attiske statér (17,2 g) = 4 drakmer a 4,3 g.

Pentanummion. Lille byzantinsk bronzemønt med værdi af 5 → num-

Pent

*Byzans, Mauricius Tiberius (582-602):
Pentanummium.*

mi. Mønten er præget ca. 512-674 e.Kr. og værdien angivet ved det græske bogstav E (det 5. i rækken) eller tallet 5.

Pentekontadrachmon. Antik guldmonet, en guld tetradrakme eller ptolemæisk dobbelt statér med en værdi af 50 sølv drakmer.

Pentekontalitron. Mønt på 50 litrai, siciliansk betegnelse for en syrakusisk demareteion og senere udgaver med samme vægt og identisk med den attiske → dekadrakme.

Pentonkion. Siciliansk sølvmonet på 5 onkiai præget i Leontini. Bagsiden havde 5 punkter, der angav værdien, dvs. 5/12 af en sølv litra, idet 1 litra=12 onkiai. Andre steder på Sicilien er den udmøntet som bronze-mønt.

Pepion. Betegnelse for en lille bilmønt, der var en smule bedre end dineroen udmøntet i 1200-tallet af kongen af Castilien. Af denne mønt gik der 180 stykker på en guld maravedi eller 12 på en soldo.

Periodisering er inddeling af historiens forløb i enkelte epoker. Normalt er hovedinddelingen: Forhistorisk tid, antikken, → middelalder og → nyere tid. Numismatisk er forhistorisk tid uden betydning, idet græske og romerske mønter hører til antikken. Byzantinske mønter omtales derimod ofte under denne periode, skønt den byzantinske mønthistorie først slutter med tyrkernes erobring af Konstantinopel 1453, hvilket næsten er middelalderens slutning. Derimod regnes folkevandringstidens

mønter til tidlig middelalder. Man kan altid diskutere, om prægning af store sølvmonter (talere) i slutningen af 1400-tallet skal tilhøre senmiddelalder, eller om dette skal være starten på nyere tid. Da de nævnte tre tidsperioder hver spænder vidt, har man ofte brugt at foretage underafdelinger, der betegner stilmæssige afgrænsninger. Græske mønter inddeles i arkaisk, klassisk og hellenistisk periode, og romerske mønter inddeles i republikkens mønter, romerske mønter og senromerske mønter. I nyere tid findes ligeledes en lang række stilperioder, som mønter og medaljer kan »hænges op på«, bl.a. renæssance, barok etc.

Perlering (perlekrans, perlerand) er en cirkel sammensat af enkelte punkter eller perler. På mønter bruges den ofte til bl.a. dekorationsformål, som en ydre perlering, der markerer møntens kant eller som en indre ring, der adskiller det midterste motiv fra møntens omskrift.

Permissgeld var oprindelig de tilbadte møntsorter ved vekselbetalinger i Generalstaterne og Brabant. Disse mønter var hovedsagelig guldmonter samt → dukatoner og → albertsdalere, men de blev fortrængt af slettere mønter, der fulgte efter den franske konge Ludvig XIV's (1661-1715) erobringer. Efter ca. 1690 skelnede man mellem permissgeld og kurantgeld, og der måtte betales opgæld for de gode.

Perper. Hovedmøntenhed i Montenegro af samme værdi som den østrigske krone (typen fra 1892). 1 perper=100 paras. Under Nicholas I som prins (1860-1910) er kun slået små værdier i para og en enkelt 1 perper i 1909, men siden området blev ophøjet til fyrstedømme 1910 udsendtes 1, 2 og 5 perpera i sølv og 10, 20 og 100 perpera i guld (Y: 8,10,12). 1910 er der på Den kgl. Mønt i Wien desuden præget speci-

le 10, 20 og 100 perpera i guld (Y:18-20) i anledning af Nicholas 50-års regeringsjubilæum. I 1918 sluttede området sig sammen med de omkringliggende stater under Peter I, og disse områder tog i 1929 navnet Jugoslavien.

Person, Erik → Gamby, Erik.

Personmedaljer. Betegnelse for medaljer over ikke regerende personer i anledning af disses jubilæer eller i erkendelse af deres indsats på det ene eller andet område. Som oftest er medaljens ene side forsynet med et portræt af vedkommende, medens den anden side skildrer noget af det, vedkommende er kendt for. Tidlige personmedaljer var der ikke så mange af, og de personer, der da blev gengivet, var ofte folk med tilknytning til regenten. Efter industrialiseringen i 1800-tallet, hvor private prægeanstalter slog sig op, er fremstillingen af personmedaljer gået frem med stormskridt. Området har fået flere og flere samlere, og ofte medtages også medaljer med portrætter af kongelige personer (→ Portrætmedaljer).

Pesa. Skillemøntenhed i Tysk Østafrika (Tanzania) indtil 1904, hvor 64 pesa=1 rupie. 1 pesa mønten er præget i kobber 1890-1892. Fra 1905 deltes rupien i 100 heller. Forsiden viser den tyske rigsoern og omskriften: Tysk Østafrikansk Selskab, medens bagsiden bærer en arabisk sprogtekst indskrift.

Peseta. Spansk, møntenhed hvis navn er en diminutiv form for → peso. I Spanien optræder den fra 1700-tallet som »peseta provincial«, der fra begyndelsen havde en værdi af 1/4 peso eller 2 reales. Fra 1772 var værdien dog 1/5 peso eller 4 reales de vellon. Ved Spaniens indtræden 1868 i den → Latinske Montunion, hvor man for 3. gang skiftede decimalsystem, var 1 peseta=100

centimos. 1 peseta mønten vejede 5 g, havde finheden 0.835 og en finvægt på 4,175 g. Der blev præget 1, 2 og 5 pesetas i sølv samt 10 og 20 pesetas i guld. I 1960'erne prægedes en 100 pesetas sølv mønt. 1 peseta mønten er fra 1989 en kun 12 mm stor aluminium mønt. I moderne tid har Ækvatorialguinea (tidl. Spansk Guinea) anvendt peseta som møntenhed efter uafhængigheden 1968. Første årstal på disse mønter er 1969, og fra 1975 blev peseta erstattet af ekuele. Møntenheden har også været anvendt i Peru i 1880'erne.

Pesewa. Skillemøntenhed i Ghana siden decimalsystemets indførelse 1967. 100 pesewas = 1 cedi. Pesewa er et indfødt (fante) navn, der betyder »penny«.

Peso. Oprindelig »Peso de a Ocho«, der på tysk kaldtes »Stück van Achten« og på engelsk »Piece of Eight«. Dermed mentes et 8 → real stykke. De første 8 real mønter bærer Ferdinand og Isabels navn, men er først udmøntet under Karl I (V af Tyskland) (1516-1588), antagelig som et modstykke til → joachimsdaleren, der holdt sit indtog fra ca. 1519. Disse 8 real mønter er kun præget i ringe mængde i Burgos, Segovia, Sevilla og Toledo og bærer påskriften VIII, dvs. 8 real. Først under Felipe II (1556-98) prægedes store mængder af disse pesos. I de spanske besiddelser i Amerika prægedes fra 1500-tallet til 1800-tallet store mængder af 8 real stykker. De første var for det meste dårligt præget på uregelmæssige blanketter; de kaldes ofte → skibsmønter, fordi man troede, at de blev præget på de spanske skibe på hjemturen fra Amerika. Spanierne selv kaldte dem også for »Duros Cortados« eller »Piastras Cuadradas«. I Nordamerika blev de kaldt »Cobs«. De senere mere regelmæssigt prægede stykker blev i Nordamerika også kaldt for spanske eller → mexikanske dollars og var forbil-

lede for den amerikanske dollar. I det portugisisk dominerede Brasilien hedder den → patacao og i Europa: Stück van achten, → piaster eller → matten.

Allerede tidligt opstod motiverne med de to Herkules-søjler som motiv, men fra 1732 udkom den latin-amerikanske type med de to halvdele af jordkloden mellem to søjler. På søjlerne stod »PLUS ULTRA« (altid fremad), der var Karl I's (Karl V af Tyskland) valgsprog. I omskriften stod »VTRAQUE VNUM«, som hentyder til samling af den gamle og den nye verden og den dominerende rolle, som spanierne spillede her. Selve Herkules-søjlerne var et symbolsk billede på Gibraltarstrædet eller rettere på bjergene på begge sider af strædet. På grund af søjlerne kaldtes mønterne undertiden colona-to, søjlepiaster eller pilar. Mønten havde en finvægt på 25,57 g. I 1728 var den sunket til 25 g, og 1772 var den nede på 24,43 g. I 1868 blev pesoen til et 5 pesetas stykke med en finvægt på 22,50 g.

De fleste latinamerikanske lande havde tidligere møntsystemer baseret på real (peso), men som følge af frihedstrang er disse i dag ændret til andre møntenheder som: quetzales, lempira, colon, sucre, bolivar etc. Et par af landene som f.eks. Mexico, Colombia, Argentina og Cuba har bevaret peso som møntenhed; selv Filippinerne, der var spansk indtil 1898, bibeholdt peso som møntenhed også under den amerikanske administration. Peso enheden ændredes 1967 til piso.

Peso de a ocho → Peso; Piaster.

Pessa. Møntenhed brugt i det lille sultanat Lahej, der nu er en del af Yemen. Der er kun præget 1/2 pessa kobber mønter – een uden år (1860) og een udgivet 1896 med dateret 1874 (AH 1291).

Petermännchen (Petermenger).

Folkeligt navn for den albus eller 8 pfennig mønt, som siden Kipper- og Wippertiden fra omkring 1621 er præget i Trier. Det var en underlødigt sølv mønt, som havde sit navn efter motivet, der viste Skt. Peter. Mønten er præget i enorme mængder og spredt ud over hele det vestlige Tyskland. Da den i slutningen af 1680'erne ikke mere kunne afsættes, begyndte en udmøntning af 3-dobbelte petermännchen i stedet for.

Peterspenge. Ikke en mønt, men betegnelsen for en afgift (kirkeskat) til pavestolen i middelalderen, som betalt af mange lande, deriblandt Danmark. I Sverige indførtes peterspenningen i 1150-tallet. De enorme summer, som skatten indbragte, var grundlaget for den katolske kirke og pavestaten (Vatikanet). Efter reformationen dalede dette tilskud drastisk. Endnu i dag betegner man de penge, der gives til de katolske kirker, som peterspenge.

Petite masse → Masse d'or.

Petition Crown. Betegnelse for engelsk prøvemønt fra 1663. Baggrunden for stykket var en konkurrence mellem Thomas Simon, som siden 1646 havde været gravør på Mønten, og en hollandsk gravør Johannes Roettiers om hvem, der skulle være chefgravør på Mønten i London. Man er i dag enige om, at Simons forslag rent kunstnerisk var bedst, men det blev hollænderen, der af politiske årsager fik stillingen. Simons ansøgning stod som randskrift på mønten.

Pezzetta. En billon grosso præget i Monaco fra 1648 under Onorato Grimaldi til slutningen af 1700-tallet. Dens vægt var 3,86 g og diameteren 26 mm.

Pfaffenfeindtaler (da.: Præstefjendtaler). Navnet på en tysk taler præget 1622 i Braunschweig af erob-

Pfen

ret kirkesølv. Det er en såkaldt antikerikalsk mønt udsendt af hertug Christian af Braunschweig, der oprindeligt var biskop i Halberstadt og senere under 30-års krigen protestan-

Braunschweig-Lüneburg, Christian (1616-1624): Pfaffenfeindtaler 1622.

tisk hærfører. Mønten har sit navn fra forsidens inskription: GOTTES FREVNDT DER PFAFFEN FEINDT (en ven af gud er en fjende af præsterne).

Pfennig er det tyske navn for penning (denarius) – en sølvmønt der var udbredt fra 700 til 1200-tallet, og som var hovedmønten. I slutningen af 1200-tallet blev dens rolle overtaget af andre og større mønttyper, bl.a. → groschen, og herefter var pfennig kun skillemønt, der fra omkring 1750 praktisk taget overalt var af kobber. 1871 blev det skillemøntenheden i det tyske møntsystem, hvor 1 mark = 100 pfennige.

Pfund → Pund.

Pfundner. Nødvendigheden af en større sølvmønt på grund af stigende handel, førte sidst i 1400-tallet til prægning af → dicken og pfundner. Den første pfundner = 12 kreuzer (deraf navnet → zwölfer) = 240 berner pfennige eller 1/5 guldgylden blev præget fra 1477 af Sigismund af Tyrol i Hall og Meran og var en efterligning af Venedigs → lira tron. Under Maximilian I (1493-1519) præges i stort omfang 1/2 pfundner, også kaldt sechskreuzer. I 1524 havde mønten et finsølvindhold på 5,14 g. Mønten blev dog erstattet af en anden mønt kaldt → kopfstück, hvis værdi var 20 kreuzer.

Phan (Pan). Vietnamesisk (anname-tisk) vægt- og møntenhed. De almindelige cashlignende stykker kaldtes phan. Dog findes et par typer med angivelsen 6 og 7 phan. Ved guld- og sølvmonter var phan (det kinesiske tegn fen) en vægtangivelse (0,3778 g). 10 phan = 1 tien og 10 tien = 1 lang (liang).

Philippus (Philippeios). 1: Navnet på antik græsk guldmonter – en guldstatér fra Philip II af Makedonien (359-336 f.Kr.). Der er gennem årene præget ganske store mængder af denne mønt, som også fik stor udbredelse andre steder, bl.a. i Italien og Gallien, hvorfra mere eller mindre barbariserede efterprægninger trængte op gennem Frankrig og nåede England.

2: Navnet på en hel række forskellige guld- og sølvmonter opkaldt efter de mange herskere, der hed Philip, eller fra en mønts afbildning af Skt. Philip.

Philippstaler (Daelder Felipe, Philippus Daelder, Filipsdaelder). Tysk betegnelse for sydnederlandske (burgundiske) talere med et billede af Philipp II af Spanien (1556-98), slået siden 1557. De vejede 34,27 g med finhed 0,833. Oprindeligt havde de en værdi af 35 stuiver, senere 50 stuiver.

Sydlige Nederlande, Philipp II (1555-1598): Philippstaler 1573.

Philipsgylden. Guldmonter (florin) fra de burgundiske Nederlande 1496-1520. Dens vægt var 3,3 g, finheden var 0,663, og den var gangbar for 25 stuivers. Mønten havde en afbildning af apostlen Philip og omskriften: S.PHILIPPE INTERCEDE PRO NOBIS (Skt. Philip bed for os).

Philistideion. Møntnavn fra Syracus antagelig stammende fra dronning Philistis, der var hustru til Hieron II (275-215 f.Kr.). Dronningens portræt findes på flere mønttyper bl.a. 16 og 5 litrai (Sear 988 og 990), så møntnavnet synes at være betegnelsen for hendes mønter i almindelighed.

Phoenix. Græsk møntenhed 1828-1832 lig 100 lepta. Som mønt er den udmøntet 1828 i Ægina af guvernør John Capodistrias. Da især spanske piastre havde været meget populære

i landet, fik den nye mønt et finsølv-indhold, der svarede til 1/6 spansk piaster, idet dens vægt var 4,476 g med finheden 0.900. Mønten blev i 1832 afløst af drakmen med vægt 4,5 g og finhed 0.900. Betegnelsen er til lige brugt om 5 drakme stykket fra 1930, der ligeledes bærer en afbildning af fugl føniks.

Phoenix (Fenice). Betegnelse for en guld mønt præget i Palermo på Sicilien 1733-1758, hvis motiv var fugl Føniks. Det var en oncia, der svarede til 30 sicilianske tari. Dens vægt var 3,786 g og finheden 0.996. Samme navn har den sicilianske sølv-oncia til 30 taris værdi. Disse store sølv-mønter, der er præget 1785, 1791 og 1793, vejede 69 g stykket og havde finheden 0.833.

Pi → Bi.

Piaster (eng.: Piastre). I Europa og Levanten den mest brugte betegnelse for den spansk-amerikanske → peso eller den spanske »Peso de a Ocho«. Denne mønt fortrængte hurtigt de fleste andre europæiske landes mønter på orienthandlen. Den danske kong Chr.4. lod 1624 præge 19.670 stykker til brug for det Ostindiske Compagni, men i længden viste det sig, at de var for dyre at præge. I 1771-77 efterlignede man i Danmark og Norge den på samme tid kursierende spanske søjlepiaster. Ca 95.000 af disse dansk-norske piastre var præget med det danske våbenskjold på forsiden. Bagsiden var en næsten tro kopi af det spanske forbillede, bortset fra omskriften: GLORIA EX AMORE PATRIÆ, der var Chr.7.'s valgsprog. At piastren har spillet en overordentlig stor rolle ses af, at en mængde lande har haft eller stadig har piaster eller piastre som møntenhed. Dette er bl.a. tilfældet på Cypren, i Ægypten, Libanon, Saudi Arabien, Sudan, Syrien, Tunesien og Tyrkiet. I Fransk Indokina kom den til at spille en stor

rolle med udmøntningen af → Piastre de Commerce. → Ghirsh, → Ghurush.

Piastra. Italiensk navn for en stor sølv mønt (→ piaster). Spanien prægede for sine besiddelser i Italien en lang række mønter, og derved er en del møntbetegnelser blevet hængende, specielt i Neapel og på Sicilien. I Neapel var 1 piastra=120 grana til møntreformen 1813, og selv derefter kaldtes 120 grana (som stod på mønten) for piastra. På Sicilien var 1 piastra=12 tari=240 grani.

Piastre de Commerce. Fransk handels-dollar (→ trade dollar) brugt i Fransk Indokina. Den blev fremstillet for at konkurrere med de mexikanske pesos (8 real) samt de amerikanske og japanske → trade dollars. Ligesom USA og Japan havde gjort, stod vægtangivelsen og finheden også på den indokinesiske piastre. Fra 1885 til 1895: 27,215 g med finhed 0.900, – dvs. 24,49 g finvægt. 1895-1928 var finvægten kun 24,30 g.

Piatak (P'atak, P'atacok). Russisk folkelig betegnelse for et 5 kopek stykke, som siden 1700-tallet er præget i sølv og kobber. Sølv piataks udmøntet under Peter den Store har endnu værdiangivelse i dengi (10 dengi). Disse er dog ret sjældne, og bortset fra en udmøntning omkring 1797-1801 skal man frem til 1810 for at finde en kontinuerlig udmøntning. I kobber er den præget siden 1724. Først som en 42-45 mm stor mønt for gradvist at blive reduceret til 30 mm i 1867 og til 25 mm i 1926. Denne størrelse holdt den indtil 1991, hvor den forsvandt som følge af stigende inflation efter Sovjetunionens opløsning.

Piatyaltynny (Piataltinik, Piataltininch). Russisk betegnelse for 15 kopek sølv mønt indført ved Peter d. Stores møntreform i begyndelsen af

1700-tallet. Piat er tallet 5 og → altyn betegnelse for et 3 kopek stykke, dvs. et 5 x 3 kopek stykke. Som selvstændig mønt er den udmøntet fra 1764.

Lit: Spassky s.147.

Picayune. Under dette navn cirkulerede den spanske 1/2 real i USA's sydlige stater, specielt Mississippi og Louisiana. Oprindeligt blev mønten værdisat til 6 1/4 cents, men senere gik navnet over til at dække 1/2 dime eller 5 cents-stykket.

Piccolo (picciolo). Lille italiensk mønt udmøntet 1172-78 af den venetianske doge Sebastian Ziani. I Verona optræder den første gang under Michele Steno (1400-1413). På Malta var den en regningsmønt af værdi 1/1440 scudo, og på Sicilien blev den præget i midten af 1500-tallet til en værdi af 1/6 grano. I de af Spanien besatte områder er den præget fra Fernando I (1458-1494) til Felipe V (1700-1746) – i den sidste del af perioden dog kun som 3 piccolos.

Lit: Martinori s.388-390.

Pice. Skillemøntenhed i det britisk-indiske møntsystem lig 1/64 af den gamle indiske rupee. Møntenheden er anvendt i mange af de engelske koloniområder, bl.a. Ceylon, Øst Afrika, Kenya, Malaysia, Mombasa og Pakistan. Desuden brugt i Bhutan 1928-57. → Paisa.

Pictavinus (Picta) → Pite.

Pie (flertal: Pies). Møntenhed brugt i Britisk-Indien indtil 1835. 1 pie=1/3 pice (paisa). Denne lille kobbermønt skulle fra 1835 gælde for 1/12 anna eller 1/192 rupee. Da Pakistan blev selvstændig, indførte man det gamle britisk-indiske møntsystem med 3 pies=1 pice, 4 pice=1 anna og 16 annas=1 rupee, hvilket ligeledes gav 192 pies på en rupee. Møntenheden forsvandt 1961 ved decimalsystemets indførelse.

Piec

Piece de Plaisir. Betegnelse for franske møntlignende jetons i guld, sølv, billon eller kobber præget under Ludvig XIV (1643-1715) og af kongen givet som gaver til sine kurtisaner. Stykkerne havde omskrift som: *Pieces de Plaisir*, *La Piece de Plaisir*, *Denier a Plaisir* etc.

Piece of Eight → *Peso*.

Piedestalkrone. Samlerbetegnelse for Chr. 5.'s danske krone (4 mark)

Christian 5.'s piedestalkrone fra 1680 (H:78).

1680, der på forsiden viser kongens kronede buste på et fodstykke (piedestal).

Piedfort (Piefort). Betegnelse af fransk oprindelse for et møntafslag på en usædvanlig tyk blanket, der ikke var beregnet til cirkulation, men til præsentation og andre formål. Skikken kendes hovedsagelig fra Frankrig, Tyskland og Bøhmen. I Frankrig er siden slutningen af

1200-tallet fremstillet piedfort. I begyndelsen har de antagelig været beregnet som prøver, der blev sendt ud til landets forskellige møntværksteder, for at der kunne skabes ensartethed i stempelfremstillingen. Senere blev de fremstillet i ædle metaller, og her har givet været tale om præsentationsstykker. Traditionen holdes vedlige den dag i dag i Frankrig, hvor man til samlere sælger små oplag præget på tykke blanketter i forskellige metaller. Det danske guldaflæg på tyk blanket af Erik af Pommerns sterling fra Lund må regnes som piedfort.

Pieter d'argent (Pieter, Peter, Peter) var en brabantisk groschenmønt, der som motiv havde Skt. Peter med en bog i den ene hånd og en nøgle i den anden. Mønten er præget 1430 under Philip de Saint Paul (1423-1430) som 1/2 og 1/4 pieter d'argent, og under Philip d. Gode er præget hele P. i 1430 og halve i 1431. 1 pieter d'argent vejede 2,68 g, havde finvægten ca. 1,21 g og en værdi som 1/32 → pieter d'or.

Pieter d'or (Peter d'or). Brabantisk guldmønt udmøntet første gang af Johanna og Wenzeslaus ca. 1370. Mønten har sit navn efter motivet, der viser Skt. Peter med bog i den ene hånd og nøgle i den anden. Møntens vægt var 4,06 g med et finguldhindhold på 4,02 g. Efterligninger af disse mønter er foretaget i Maastricht under biskoppen af Lütich 1375-1378. Der er 1392 præget en dobbelt pieter d'or (6,48 g), og endelig er under Philip de Saint-Paul (1423-1430) og Philip d. Gode præget stykker, der vejede 3,6 g, havde finheden 0.917 (22 karat) og en finvægt på 3,3 g. Disse havde en værdi af 4 brabantier schillinge.

Pietje. Folkelig betegnelse for 1/8 → zilveren dukat præget i Zeeland 1762-1793. Dens vægt var 3,53 g og finheden 0.873.

Pilar → *Peso*.

Pilarte. Portugisisk billonmønt præget under Ferdinand I (1367-1383). Forsiden viser en krone, medens bagsiden har en opdeling af de 5 skjolde med hver 5 punkter – det såkaldte »Quinas«, som skal minde om sejren over de fem maurerkonger i 1139. Mønten vejer 1,56 g og har finvægten 0,26 g. Under forsiden krone findes bogstaverne L. P. eller M. for udmøntningsstederne Lissabon, Porto og Miranda. 1 P. = 2 dinheiros.

Pile → Understempel.

Pilgrimsmonter → Surre.

Pinches, John (født 1852). Engelsk medaljør, hvis familie siden 1700-tallet havde beskæftiget sig med faget. En fabrik blev etableret i Clapham og var særlig aktiv i den senere del af 1800-tallet. Virksomheden, der bl.a. har præget mønter for Bahama, blev omkring 1970 overtaget af → Franklin Mint.

Pine tree mønter. En serie mønter præget 1667-1682 i den engelske

1 Shilling (12 pence) 1652 fra Massachusetts i Nordamerika.

koloni Massachusetts i New England i Nordamerika. Den efterfulgte → Massachusetts mønterne, → Willow tree mønterne og → Oak tree mønterne. Ligesom de foregående bestod serien af 3d, 6d og 1 Sh. og bar årstallet 1652. Brugen af mønterne blev forbudt 1682. Oprindelig var de kendt under navnet »Boston« eller »Bayshillings og Baysixpence«, men omkring 1680 fik de navnet »Pine tree« for at skelne dem fra de tidligere Oak tree og Willow tree serier.

Pinto. Oprindelig en portugisisk sølv mønt – en cruzado nuevo med en værdi af 480 reis (på mønten dog kun angivet som 400 reis) præget 1688-1706 under Pedro II. Hans efterfølger lod den præge i guld fra 1717. Den er sidst præget 1821 under Joan VI. Guld pintoens vægt var 1,072 g med finheden 0.917 (22 karat).

Pinx. (Pinxit). forkortelsen pinx. på medaljer betyder egentlig »har malet« og benyttes, hvis en anden maler eller tegners arbejde har været forbilledet for et design eller udkast til en medalje. Den oprindelige kunstners navn skrives da på medaljen efterfulgt af pinx. → Inv.(invenit), Fec.(fecit), Sculp. (sculpsit) og Del. (delineavit).

Pisano, Antonio (1395-ca. 1455), der var mest kendt under navnet Pisanello, var den første og mest berømte af de italienske medaljører fra renæssancen. Hans støbte medaljer, der blev udført i → cire perdue teknik, havde forside med et naturalistisk portræt, medens bagsiden i ypperlig reliefkomposition udtrykte vedkommendes personlighed og arbejdsfelt. Han signerede sine medaljer med teksten: OPUS PISANI PICTORIS. 24 medaljer vides med sikkerhed at være fremstillet af Pisanello.

Piso. Hovedmøntenhed indført på Filippinerne fra 1967, da den erstattede peso. 1 piso=100 centimos.

Pistole. Betegnelse for den dobbelte spanske → escudo (→ pistolet) indført af Carlos I (Karl V) (1516-1558). Den spanske P. indeholdt først 6,20 g guld, siden 1772: 6,06 g og efter 1786: 5,92 g guld. Mønten vedblev at cirkulere, indtil Isabel II's

Braunschweig-Calenberg-Hannover, Georg III (1760-1820): Pistole 1803.

møntreform i 1847. P. blev en verdensmønt, da Frankrig 1640 under Ludvig XIII begyndte udmøntningen af en lignende mønt ved navn Louis eller → Louisd'or til forskel fra Louisd'argent eller → ecu blanc. Denne mønts vægt var fra begyndelsen 6,75 g. Den franske mønts popularitet fik mange af de tyske herskere og delstater til at præge lignende mønter, der gik under navne som Alexisd'or, Augustd'or, Carld'or, Christiansd'or, Franzd'or, Friedrichsd'or, Georgsd'or, Maxd'or, Stanislausd'or, Wilhelmsd'or etc. Disse møntherrer prægede også halve og dobbelte P. 1 tysk pistole=5 taler, og da man gik over til at regne med »taler guld«, var denne 1/5 P. Ved den tyske møntændring 1857 indførtes en guldkrone (1/50 pund finguld), hvilket vil sige, at 84 P. havde samme finguldindhold som 50 guldkroner. Wilhelm II (III af England) har for Skotland 1701 ladet præge ganske få P. (12 pund stykker) og 1/2 P., og 1642 udgaves i Irland en P., som fik navnet Inchiquin efter Lord Inchiquin med indstempet 4 DWTT 7GR (Penny weights and grains). Det første danske modstykke

til den franske louisd'or og tilsvarende nordtyske mønter udkom i 1771 under Chr.7. Dens navn blev ikke uventet → christiand'or.

Pistolet. Almindelig betegnelse for spanske og italienske guld mønter udmøntet siden 1523 som efterligning af den franske → ecud'or (escudos, scudi), der blev indført 1385. For de nederlandske besiddelser har Spanien præget disse mønter indtil 1665.

Pite (Pitta, Picta, Pictavinus, Poitevin, Pogesia). Poitevin var et navn, man gav en denar fra grevskabet Poitou i Frankrig for at skelne den fra denier parisis, idet den førstnævnte i slutningen af 1200-tallet kun var 1/4 af den sidstnævnte. Rige sølvminer var allerede blevet opdaget i dette område i 900-tallet, og et møntværksted etableret under hertugen af Aquitanien. Byens gamle navn var Pictavi, hvilket har givet mønten et af dens mange navne. Pogesia (pugeois, pougeose) var en mønt, der var ækvivalent med pite og havde værdien 1/2 obol eller 1/4 denar og fremkom fra 1100-tallet som biskoppelige udmøntninger fra Loiredalen. Denne mønttype blev fra 1200 til 1400-tallet slået talrigt mange steder i Frankrig, og mønterne kom vidt omkring. Filip VI af Frankrig (1328-1350) slog en billonmønt med en værdi svarende til 1/4 denier tournois. Denne lille mønt gik under navne som pite, maille, poitevine eller bourgeoise. Som regnemønt holdt piten sig helt op i 1600-tallet.

Pitis (Piti, Pitje, Pitjis, Pese). Lille støbt tinnønt, som fra 1400-tallet til begyndelsen af 1900-tallet har været almindelig overalt på Malaya-halvøen samt Java, Bantam, Sumatra, Brunei og i andre østindiske områder. De fleste havde arabisk inskription, og fra 1800-tallet var hovedparten forsynet med hul. Deres værdi i forhold til større sølv mønter som

Pjäs

real eller spansk dollar (ringgit) har været varierende gennem tiden (900-4000 pitis).

Lit: Saran Singh: The Coins of Malaysia, Singapore and Brunei 1400-1986. Kuala Lumpur 1986.

Pjäs var i 1700-tallets Sverige betegnelse for 5 øre S.M., medens 10 øre S.M. kaldtes dobbel pjäs.

Placat → Møntlove, møntforordninger.

Plack. Skotsk billonmønt præget 1470-1588. Navnet stammer fra det franske »plaque«, der betyder »tynd plade«, idet der refereres til dens tykkelse. Den har gennem tiderne haft forskellig værdi (2, 3 eller 4 pence).

Plademønt → Plåtmynt.

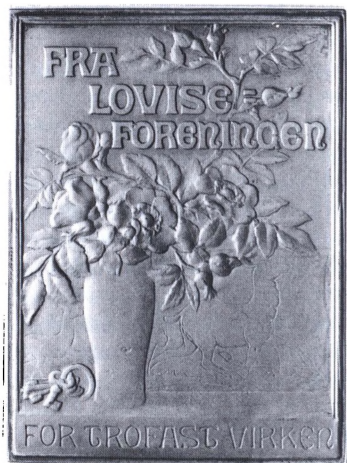
Plaffert → Blaffert.

Plak (Plaque). Betegnelse for dobbelt-gros sølvmonter, der fra 1300-tallet cirkulerede i Nederlandene og Lothringen (Lorraine). I Flandern, hvor den blev præget fra 1365, kaldtes den også botdrager, og den blev efterlignet mange steder, bl.a. i Frankrig (patard), nordlige Nederlande og Rhinegnene. Salzade angiver 1767, at dens værdi 1456 var 15 deniers tournois. I slutningen af 1400-tallet blev → stuiver det almindelige navn for denne sølvmonstørrelse.

Fra sidst i 1400-tallet til 1600-tallet falder plakkens vægt stærkt. Den bliver til en billonmønt på under 1 g i Deventer, Campen, Zwolle og Groningen. Sidst i 1500-tallet var groningen plak=1/6 groningen stuiver=1/8 nederlandsk stuiver=1 duit.

Lit: M.de Salzade: Dictionaire historique des monnoies tant anciennes que modernes, Bruxelles 1767.

Plakette. Betegnelse, som kommer af det franske ord plaque, der anvendes som fællesnævner for en række

Plakette fra Loviseforeningen u.år (1916). Sølv (A. Hansen/A. Dragsted). Lidt formindsket gengivelse.

ke medaljelignende genstande – runde som ovale og ofte i større format end normale medaljer. Som regel eensidige og forsynet med op-hængningsanordning. Firkantede eller flerkantede mini-relieffer med præg på een eller to sider falder også ind under denne kategori. Mange plaketter har været anvendt til indendørs dekoration på vægge eller møbler. Bl.a. har man fra Danmark et eksempel fra 1860'erne og 70'erne, da firmaet Hornung og Møller indsatte plaketter i deres pianoforter (Bgs. 868-870). → Medalje.

Lit: NNUM 1943 s.84-88.

Planettegn ses af og til anvendt på mønter og medaljer. Derudover findes de i ældre → valuationsbøger som angivelse for sølvindholdet (finheden eller lodigheden). 8-9 lod: ☉, 9-10 lod: ♂ (Mars), 10-11 lod: ♄ (Saturn), 11-12 lod: ♃ (Jupiter), 12-13 lod: ☿ (Merkur), 13-14 lod: ♀ (Venus), 14-15 lod: ☾ (Månen) og 15-16 lod: ☼ (Solen). I diverse ældre bøger for handelsfolk er ☉=guld, ☾=sølv og ♀=kobber. Tegnene erstatter ordet (eks. ☉ mønt=guldmønt). Både vedr. lodighed og metalbetegnelse ses af og til andre betegnelser.

Plaquette. Betegnelse for en billonmønt brugt i de østrigske Nederlande. Den er ligeledes præget af biskopperne af Lüttich. Præget 1755-1793, havde en værdi af 14 liards, vejede 2,12 g og et finsølvindhold på 1,06 g.

Plata Provincial (da.: Provincielt sølv). Spansk mønttype, der afløste »Duro de Cabeza« i 1716 og beregnet til indenlandsk cirkulation. I real mønten vejede 3,06 g med et finsølvindhold på 2,55 g.

Platin. Ædelmetal, som blev kendt i 1700-tallet og bestemt som et rent metal af den svenske møntdirektør Scheffer 1752. Omkring 1820'erne fandtes store forekomster ved Ural i Rusland, hvilket bevirkede, at man fra 1828-1845 prægede 3, 6 og 12 rubel-stykker i platin. De blev inddraget 1845, fordi de blev eksporteret, og fordi folk ikke brød sig om en værdifuld mønt, der lignede sølv. Der er senere foretaget nypræg af disse mønter med de originale stempler. Nu har flere lande brugt det ædle materiale igen, bl.a. Australien (platinum koala), Isle of Man (noble) og Rusland (150 rubel

fra 1977 og 200 rubel fra 1990).
→ Neu platina.

Platterede mønter (eng.: Plated Coinage, ty.: Gefütterte Münzen) består af en kerne af et mindre kostbart materiale overtrukket med et tyndt lag af et dyrere materiale. Et kendt eksempel fra antikken er nogle tetradrakmer fra Athen under den peloponnesiske krig, der sluttede med Athens nederlag 404 f.Kr. Her har man indtil 393 f.Kr. fremstillet sølvovertrukne bronze tetradrakmer. Blandt romerske mønter findes de såkaldte → suberate mønter, og desuden er mange forfalskninger fremstillet som platterede mønter (forgylt eller forsølvede). Mange moderne mønter er fremstillet af materiale, der er valset sammen, så man kan se kernematerialets farve på møntens rand. I Danmark var 5 øren 1973-1988 fremstillet som en kobbermønt med jernkerne, og mange amerikanske mønter er udført som »sandwich mønter« med et lag nikkel uden på en kobberkerne.

Lit: MN nov.1972 s.167.

Pligtaflevering → Kabinetsstykke.

Plugged Money. Et forsøg med nogle engelske halfpenny og farthings i tin med en lille kobberplæk i midten. De er udkommet 1684-1687 under Charles II (1660-1685) og James II (1685-1688).

Plåtmynter (da.: Plademønter). Enestående i europæisk og svensk mønthistorie. At Sverige har haft meget lidt sølv, men rigeligt med kobber, resulterede i, at man under dronning Kristina i årene 1644-45 begyndte at udgive store og uhåndterlige betalingsmidler af kobber. Det var firkantede eller rektangulære stykker af tykke kobberplader, som i hvert hjørne var forsynet med regentens navnetræk og årstal, medens stemplet i midten angav værdien, f.eks. 1/2 daler silf. mynt. An-

givelsen silf mynt (sølvmynt) betød blot, at metalværdien af den mængde kobber, som plademønten var gjort af, modsvarede 1/2 daler i sølvmynt. Den største plademønt havde værdien 10 daler og vejede derefter – 19,7 kg. Det er klart, at det var meget uhåndterligt, når man skulle gøre store handler – og mangen en trillebør eller vogn har sikkert været læsset med disse metalplader. På trods af det ofte interimistiske udseende var der ikke tale om nødmønter, men om en almindelig værdimønt. Oprindelig var vægten af 1 daler 1,97 kg, men den mindskedes lidt efter lidt og var 1715 på 0,76 kg. Metallet var næsten altid rent kobber med undtagelse af plademønter, som 1714-16 fremstilledes af forskellige bronzelegeringer fra nedsmeltede kanoner.

I forbindelse med møntreformen 1776 afskaffedes plademønterne,

men man vedblev dog at producere dem til eksport indtil 1809, idet de anvendte gamle stempler blev anset for en god varegaranti. Efter den tid har kobbersmedene haft god anvendelse for det rene og udhamrede kobber, og mange af plademønterne er blevet til hjemmebrændevinsanlæg. I dag kan der på flere af disse kedler og hanke ses aftryk af stemplerne på de gamle plåtmynter. Den 4. jan. 1987 blev ud for Sydafrikas kyst gjort et fund på over 3200 plademønter stammende fra det danske skib Nicobar, der forliste 11. juli 1783. Skibet var på vej til Indien med en ladning plademønter, der skulle sælges som kobber.

Fra Danmark kendes kun et prøveeksemplar af en plademønt fremstillet 1714 af møntmester Christian Wineke. Også Rusland forsøgte 1725-1727 uden held en produktion af plademønter. Disse kendes i dag

Svensk 1/2 daler plåtmynt 1752 udmøntet under Adolf Fredrik (1751-1771) i Avesta.

mest som → novodels og andre forfalskninger.

Der findes i dag mange forfalskninger af de svenske plåtmynter.

Lit: Bertel Tingström: Sveriges plåtmynt 1644-1776. En undersökning av plåtmyntens roll som betalningsmedel, Uppsala 1984; Bertel Tingström: Plate Money, The World's Largest Currency, Stockh. 1986; Møntsamlere 1990 nr. 1 s. 18-23, 1990 nr. 2 s. 36-40 + 42.

PNC (Philatelic Numismatic Combination). Amerikansk betegnelse for en ny mønttype indsat i en forseglede kuvert forsynet med et frimærke afstemplet på møntens udgivelsesdag. En række danske PNC eksisterer fra 1970'erne og frem.

Pobjoy Mint. Verdensberømt privat møntværksted i Sutton, Surrey i England. Pobjoy familien har præget mønter i mere end 300 år for lande, regeringer og private over hele verden. Firmaet er i dag Europas største private møntværksted og kendt for sin kvalitetsprægning.

Pogesia → Pite.

Pogh. Lille kobbermønt fra kongeriget Armenien indført under Rupen I (1080-1095) cirkulerende i flere typer, indtil Tyrkiets overfald på kongeriget 1375. Mønten vejede næsten 8 g omkring år 1200, men faldt i vægt, indtil den omkring 1345 kun vejede 1,2 g.

Poinçon → Patrice.

Poisha. Skillemonter i Bangladesh (det tidligere Østpakistan) efter at landet i marts 1971 havde gjort sig uafhængigt af (Vest)-Pakistan. 100 poisha = 1 taka. Møntnavnet er afledt af → paisa. De første mønter i poisha-værdier udsendtes 1973.

Poitevin → Pite.

Pojkøret (da.: Drengens øre) henty-

der til en sagnagtig fortælling om en svensk 1 øre kobbermønt 1772, præget på en større og tykkere blanket end normalt. Ifølge beretningen skulle den være lavet af en kobbersmedelærling for at skaffe brød til familien. Han blev opdaget og dødsdømt, men benådedes af kongen, som syntes, at drengens mønter var finere end kongens, og som derefter skaffede drengen ansættelse ved Mønten i Avesta. Der er dog intet sandt i historien. Det er et såkaldt vandre-sagn, som tidligere var fortalt om en tilsvarende mønt fra 1764.

Lit: NM.bd.15 s.41; Lagerqvist & Nathorst-Böös: Mynt s.176; Myntkontakt nov.1973 s.8

Poletter (sv.: Polletter). Oprindeligt en i 1600-tallet opstået svensk betegnelse for et tegn eller mærke, oftest af metal, udgivet af forskellige foretagender for at erstatte almindelige betalingsmidler inden for et bestemt område. Det kunne være betalings-tegn for udført arbejde, afregnings-tegn, tegn for senere ydelser, → mønttegn samt den række af tegn, som gjaldt inden for transportområdet eller som bropenge. Senere er betegnelsen brugt om alle tegn, der anvendes i automater som vederlag for ydelser som gas, el, vask eller forskellige drikkevarer. I Danmark bruges betegnelsen hovedsagelig inden for transportområdet (sporgovns- og buspoletter). Ordet polet er analogt med det engelske udtryk token.

Polgroz → Kwartnik.

Politikon. En række byzantinske mønter under palæologerne i 1300-tallet har det fællestræk, at ordet »politikon« er teksten på bagsiden af mønterne. Mønterne består af fire værdier i tre metaller. Ordet er udlagt som »bymæssig område« eller »kommune« sigtende til Konstantinopel, hvor mønterne er præget fra ca. 1330 til ca. 1375.

Lit: Sear: Byzantine Coins and their Values, 1987 s.477 ff.

Pollard (Crocard). Betegnelse for kontinentale imitationer af sterling (pennies), der i sidste del af 1200-tallet oversvømmede England, og som søgtes imødegået ved en storstilet ommøntning 1299-1301. De fremmede mønter, der antagelig kun gjaldt for 1/2 penny, blev forbudt 1310. Navnet pollard refererer sandsynligvis til hovedet (poll) på mønten.

Poltina (Poltnik). Indtil slutningen af 1400-tallet en russisk betegnelse for afhuggede sølvbarrer med en vægt på ca. 94 g. Efter barrernes ophør blev det indtil 1656 betegnelsen for en regnemønt med en værdi af

Russisk poltina (1/2 rubel) fra 1820. Bagsiden har angivelse af finsølv indholdet: 2 zoloti (8,53 g) + 10 1/2 dolej (0,47 g) = 9,00 g.

1/2 rubel (50 kopek) eller 5 grivny. Et kortvarigt forsøg med en kobber poltnik-mønt under Alexej Michailovic (1645-1676) blev stoppet 1663. Fra Peter d. Stores tid er den fra 1701 præget som en solid sølv mønt (1/2 rubel); fra 1886 dog med betegnelsen 50 kopek. Navnet kommer fra det russiske »pol«, der betyder

»halv« og ordet »tin«, der betyder »rubel«, og som stammer fra et verbum, der betyder »at skære« eller »at overhugge« - en hentydning til de oprindelig afhuggede sølvbarrer.

Poltorak (Polturak). Polsk navn for en halv trojak, dvs. 1 1/2 groszy eller 3 halve groszy (polgroszy). → Dreipølker. Mønten har sit navn fra polsk »en og en halv« (poltora) og er anvendt fra 1600-tallet til 1815.

Poltura. Det ungarske navn for → dreipølker eller → poltorak, en mønt præget siden 1695. Den vejede 0,966 g med en sølvfinhed på 0.242

De ungarske malkontenter under Franz Rakoczy: 10 Pollur 1706.

og finvægt 0,234 g. 1705 blev den erstattet af en kobber poltura, men midt i 1700-tallet udmøntedes en kort overgang igen en sølv poltura. → Malkontenten.

Poludenga (Poldengi, Polushka). Forholdsvis sjældent russisk sølv mønt præget siden 1300-tallet med en vægt på ca. 0,45 g. Ordet betyder »halv denga«. Efter møntreformen 1534 var det 1/4 kopek. Siden Peter d. Stores tid fra begyndelsen af

Rusland, Katarina II (1762-1796):
Polushka (1/4 kopek) 1792.

1700-tallet, var det en lille kobbermønt. Den er sidst præget 1916.

Poluimperial. Betegnelse for den russiske halve imperial, dvs. 5 rubelstykket i guld præget 1755-1911.

Polupoltina (Polupoltinnik). Russisk betegnelse for 1/4 rubel (25 kopek). Ordet betyder egentlig 1/2 poltina; og da poltina betyder 1/2 rubel, blev det altså 1/2 1/2 rubel, dvs. 1/4 rubel. Oprindeligt kommer ordet fra de kvartdelte dalere 1654, der blev forsynet med nyt præg med en rytter, og i hjørnerne stod POL TIN, dvs. 1/4 rubel. Mønten er præget regelmæssigt fra 1701, dog blev mønten fra 1827 forsynet med angivelsen 25 kopek.

Polupolushka (Polpolushka). Mindste underdeling af den russiske → denga. Polupolushka modsvarede 1/8 kopek eller 1/4 denga. Som regnemønt var denne enhed kendt siden 1500-tallet. I 1700 kundgjorde Peter d. Store (1682-1725), at der skulle udmøntes kobber polupolushka med en vægt af 1,5 g. Det blev dog kun til en prøveudmøntning, idet omkostningerne ved prægningen af en så lille mønt var alt for høje.

Poluska → Poludenga.

Pond. Sydafrikansk guldmøntenhed udmøntet 1874 samt 1892-1900. Dens vægt og finhed var som den engelske → sovereign, dvs. 7,988 g med finhed 0,9166 (22 karat). Ordet er afrikaans for »pound«. 1874 udgav den, som blev præget i Birmingham,

Sydafrika, Republik: 1 Pond 1898.

havde en afbildning af Transvaals præsident Thomas F. Burgers på forsiden. Kun 837 stykker blev afleveret til Transvaal. Udgiven 1892-1900 bærer portrættet af præsident Paul Krüger, og disse mønter blev præget på et nyoprettet møntværksted i Pretoria. En speciel nødpond er 1902 præget i et antal af 986 stykker i rent guld. → Veldpond

Pondichery Pagode. Sydindisk guldmønt præget af franskmændene i Pondichery 1715-1774. Den vejede som de fleste pagoder 3,4 g og var kopieret efter den lokale indiske (Mysore) pagode, hvorfor den fik en halvmåne som motiv. Det motiv, der på Mysore pagoderne mindede om en halvmåne, var bogstavet »He«.

Pondreal. Spansk kobbermønt udmøntet under Alfonso XI (1312-1350).

Pontefract money. Betegnelse for en række engelske nødmonter (Seaby: 3147-3151) slået under borgerkrigen i den belejrede by Pontefract fra juni 1648 til marts 1649. Byen var royalisternes stærkeste tilholdssted, men blev besejret af »Rundhovederne« (Underhusets puritanske opposition). Der er slået klippinge og mønter på mangesidige blanketter i værdierne 2 og 1 shilling. → Scarborough money, → Newark money.

Pop. Øgenavn brugt om de nederlandske sølvgylde i 1700-tallet. Mønterne viser på forsiden det hollandske løveskjold og på bagsiden »de Nederlandse Maagd« med hue

Popo

og spyd. Almenheden gav den navnet »Pop« eller »Stockmannetje«, idet man i figuren så en dukke (ty.: Puppen) eller en mand med stok.

Popolino (Populino). Betegnelse for en række italienske mønter fra 1300 til 1600-tallet. »Popolino di Firenze« introduceredes 1305 og svarede til 2 soldi; »Popolino di Roma« svarede til 2 denari, og »Popolino di Lucca« indførtes fra 1369. Mønten har fået sit navn, fordi den fik stor udbredelse og blev meget »populær«.

Poppenbüttel. En afdeling af Altona Mønten beliggende ved Alsteren nord for Hamborg. Her var tidligere produceret kobberblanketter til 1 skillingen 1771; men i maj 1786 prægedes 10.601 stykker af den danske → albertsdaler (H:22), og 1787 fremstilledes store mængder af specier, 2/3, 1/3, 1/6, 1/12 og 1/24 specier. Efter 1792 måtte kongen drive vær-

ket for egen regning. Møntværket i Altona og Poppenbüttel arbejdede sammen om udmøntningerne til ind i 1800-tallet.

Lit: Wilcke III s.206-210, IV s.59-61.

Porcelænsmedaljer. Samlerbetegnelse for medaljer af det rødbrune Böttger stentøj, det hvide porcelæn samt det uglaserede biskuitporcelæn. Fremkom efter 1922 i stor mængde fra produktionssteder som Meissen og Berlin. Efter 2. verdenskrig har især i det tidligere Østtyskland (DDR) været fremstillet mange forskellige porcelænsmedaljer.

Porcelænsmønter. 1: Mønter af porcelæn har været anvendt i Siam (Thailand) som spillemønter af spille- og lotterihusejere fra omkring 1820 til 1890'erne. Porcelænsmønterne (pee) brugtes også uden for spillehusene som almindelige mønter, men her blev de forbudt 1875. I

spillehusene brugtes de fortsat, men interessen mindskedes efter 1875, og 1893 blev brugen også forbudt her. De findes i et utal af former: Runde, ovale samt mangekantede og med indtil flere farver. På mange findes kinesisk symbolik som motivvalg samt kinesiske tegn, idet de fleste spillehusejere var kinesere. Normalt var spillehusets navn angivet på forsiden og værdiangivelsen på bagsiden. De findes i værdierne: Salung (1/4 tikal), fuang (1/8 tikal), song pai (1/16 tikal), pai (1/32 tikal), att (1/64 tikal) og solot (1/128 tikal). De hyppigste værdier er salung (54%), fuang ca. 36%, medens de sidste 10% dækker de fire mindste værdier. Der findes antagelig ca. 7-8000 forskellige.

2: Porcelæn har også været anvendt i Tyskland til fremstilling af nød mønter 1920-22. Man skelner mellem to porcelænstyper. Den ene det rødbrune Böttgersteinzeug, der

Forskellige typer porcelænsmønter fra Oberschlesien 5 mk 1921, Sachsen 1 mk 1921, Stadt Bitterfeld 2 mk 1921 og Waldenburg 1 mk 1921. Nederst 3 porcelænsmønter fra Thailand.

er opkaldt efter Johan Friedrich Böttger (1683-1719). Han anvendte i 1707-1715 denne masse, inden man kendte hemmeligheden bag den anden, det hvide kinesiske porcelæn samt det hvide biskuit porcelæn, dvs. uglaseret porcelæn. Porcelænsnødmønterne er fremstillet for mange byer, bl.a. Meissen, og områder som f.eks. Sachsen, for firmaer, forbund og foreninger. De havde mest karakter af forsøgs- eller samlerudgaver.

Portcullis money. En serie mønter præget 1600-1601 under den engelske dronning Elizabeth I (1558-1603) for det engelske East India

Moderne engelsk 3 pence fra 1966 med afbildning af et faldgitter (portcullis).

Company. Bagsidemotivet, et stort faldgitter (portcullis), var Westminster's våben. Der blev præget crown, halfcrown, shilling og sixpence. Deres vægt afviger fra de samtidige engelske, idet de var tilpasset den spanske piaster (8 real). Mønterne blev ingen succes, og de fleste blev indsmeltet igen, hvorfor de i dag er overordentlig sjældne. De var en slags forløbere for de senere → tradedollars. Motivet kendtes allerede fra Henrik 8.'s groat og farthing, og i nyeste tid har det været anvendt på Elizabeth II's 12-kantede sixpence 1953-1970.

Porto Novo Pagode. Sydindisk guldmonntype, der angiveligt først skal være præget i Porto Novo. Den vejer ca. 3,4 g og har en finhed på ca. 0,700, dvs. noget bedre end den danske Trankebar pagode, der var kopieret efter Scott-pagoden. I

1760'erne blev en Porto Novo pagode regnet til 27 fanoer (royaliner) i Trankebar. Mønten har et billede af Vishnu på forsiden, medens bagsiden viser en fintprykket overflade ligesom mange af de andre pagode typer. Nye Porto Novo pagoder var omkring 1789 slået i Negapatam af en mand ved navn Cockrane. De havde vanskeligt ved at blive accepteret, fordi de var lidt dårligere (0,675) end de tidligere, men da en kaptajn Scott fik en større sum af disse mønter som betaling for fødevarer og satte dem i omløb, blev de accepteret, hvorefter de også gik under navnet Scotts pagoder.

Portrætmedaljer. Betegnelse for medaljer med portrætter af enten kongelige personer (herskere) eller andre personer, offentlige som private. Medaljer med de sidste omtales også som → personmedaljer. Udformning af portrættet kan enten være autentisk, dvs. realistisk, eller idealiseret og forskønet. I tilfælde af afbildninger af forlængst afdøde personer og herskere, hvoraf der ikke kendes realistiske afbildninger, må man enten støtte sig til eventuelle skriftlige kilder, eller man »opfinder« et portræt, som så er holdt i tidens stil med hensyn til hår, hovedbeklædning etc.

Portugaløser (Portuguez). Stor portugisisk guldmonntype præget 1497-1557 med en værdi af 10 cruzados eller 3900 reis og siden 1517 med værdien 4000 reis. Den var af næsten rent guld med vægten 39,9 g. Forsiden havde i midten landets våbenskjold hvorom to omskriftsrækker. Bagsiden havde som hovedmotiv kristusordenens kors, idet Manuel I (1495-1521), som indførte mønten, var stormester i denne orden.

I Tyskland har man efterpræget typen fra 1560 i Hamburg. Senere kaldes de stykker, der er præget for Hamburgske Bank, for bankportugaløser. I Lübeck er i 1590'erne

præget halve og hele portugaløser forsynet med en indre omskrift: NACH. PORTVGALIS.

SCHROT. V. KORN. (efter portugisisk skrot og korn). Det vil sige, at de havde samme råvægt og finhed som deres portugisiske forbillede. I Danmark er under Chr.4. af enkedronning Sophie præget portugaløser i → Haderslev 1591-93, og portugaløser u.år (Hede:9) er præget 1604-07. Sidstnævnte var dog af en anden type. I Sverige er under Johan III (1568-92) præget store guldmonter med en vægt svarende til 10 og 20 dukater (portugaløser og 2 portugaløser), af type dog ikke som det portugisiske forbillede. Efterhånden blev portugaløser en betegnelse for en 10-dobbelt dukat, og da de mistede deres betydning i møntomløbet, hændte det ofte, at medaljer blev slået i en vægt, der svarede til 10 dukater (34,9 g).

Lit: NNUM 1957 s.69-73.

Portuguez → Portugaløser.

Posthume mønter (sv.: Postuma mynt). Mønter med billede eller navn af en afdød hersker. Som regel stykker kun præget kort tid efter regentens død, eventuelt ind i det efterfølgende år, som en overgang til efterfølgerens prægninger. Fra Danmark haves bl.a. et eksempel i Chr.4.'s 2 skilling 1648, som er præget efter kongens død 21. feb. og frem til 8. maj, da Fr.3. underskrev håndfæstningen. Endvidere kendes fra den danske koloni Trankebar en Fr.4. (1699-1730) 2 fano med årstal 1731. Kongen døde den 12. oktober 1730, men inden beskeden nåede ud til Trankebar, var man langt inde i 1731 og havde altså nået at præge en mønt med dette årstal. Fra antikken – specielt romertiden – kendes mønter med fremstilling af guddommeliggjorte kejsere eller kejserinder præget efter deres død, hvor møntomskriften starter med Divo eller Divus for mænd og Diva

Post

for kvinder (consecrationsmønter). Fra Tyskland kendes → dødsmonter, og desuden findes eksempler på mønter, som af handelspolitiske grunde blev præget uforandret efter den oprindelige prægeherres død. Det kendteste eksempel er nok de endnu i dag prægede → Maria Theresia-dalere med årstal 1780.

Post Reform Radiate. Engelsk numismatisk betegnelse for de romerske bronzemønter, der fra omkring år 295 e.Kr. afløste → antoninianen. De nye mønter havde også et kejserportræt med stråleformet (radiate) krone, men betegnelsen XXI på bagsiden var udeladt, og der var intet sølv i dem. »Post Reform Radiates« blev præget til ind i første årti i 300-tallet.

Post-semilibral møntfod. Et af → assens mange reduktionstrin, som blev nået omkring 215 f.Kr.

Postskillemønter (eng.: Encased Postage Stamp, ty.: Kapselgeld). Speciel gruppe af → frimærkepenge, hvor frimærkerne er indsat i runde (sjældent 4-kantede) kapsler af metal eller celluloid eller papkapsler med

metalrand. Kapslen bærer for det meste et trykt eller præget reklamebudskab. Første gang denne form for mønter blev anvendt, var i USA i 1862, hvor frimærker i værdierne fra 1 til 90 cents (1861 udgaven) blev sat i messingkapsler og forsynet med reklamer for mange firmaer. Det blev dog ikke et system, der blev taget op af andre lande før i tiden omkring 1. verdenskrig. I København indgav gravør H.Th. Neergaard patentanm. på fremstilling af frimærkepenge i kapsler og fremstillede disse til sig selv og få andre i kvarteret, hvor han boede, bl.a. Carl Østberg & Sonner, der annoncerede for »Ægte tønne Cognac & Caloric Punch«. Efter Sønderjyllands genforening med Danmark blev der mangel på småmont i det sønderjyske område, hvorfor der blev fremstillet kapselpenge efter fransk forbillede. De danske kapselpenge kaldtes postskillemønter, idet de var tænkt anvendt på postkontorer, men mange forretninger modtog dem også som betaling. Der er fremstillet 25 og 10 øres postskillemønter med 10 forskellige reklamer for cigaretter og tobak, 474.234 stk. 25 ører og 467.583 stk. 10 ører, og de var i cirkulation fra

14/4 1921 til 31/3 1922. I Norge anvendtes postskillemønter omkring 1917-20 bl.a. af firmaerne Alf. Chr. Nielsen, Kristiania, og G.K. Hartmann, Kristiania, endvidere kendes en 4-kantet udgave, der reklamerede for Marcovitch cigaretter. En række andre lande har ligeledes anvendt frimærke kapselpenge, bl.a. Belgien 1920-21, Tyskland 1920-21, Frankrig 1920-22, Italien 1919-20, Østrig 1920-22, Spanien samt Tjekkosllovakiet.

Lit: NNUM 1941 s.21-24; Albert Pick: Briefmarkengeld, Braunschweig 1970.

Postulatsgylden. Guldgylden af meget ringe lodlighed slået af postulerende bisper, dvs. bisper, der endnu ikke var indsat af Paven. Den mest kendte af disse var bisp af Utrecht, Rudolf af Diepholz, 1426-32 som postulatus, 1432-55 som bisp. De flamske P. blev snart de ringeste nederlandske guldgylden. 1499 var den stort set kun af værdi som 1/2 rhinsk gylden. Andre bisper har forsøgt at løse deres finansielle kriser med prægningen af underlødige P., bl.a. de kølnske ærkebisper Dietrich af Moers (1414-63), Rupricht af Pfalz (1463-80) og Herman af Hessen

Europæiske postskillemønter. 1. Dansk 25 øre – 2. Tysk 40 pfennig – 3. Fransk 10 centimes – 4. Italiensk 50 lire fra 1970'erne.

(1480-1508). Disse mønter er endda i samtiden blevet efterpræget i Friesland.

Potemkin → Tauriske mønter.

Potin. Skønt ordet, der er fransk, egentlig betyder en blanding af messing (kobber + zink) med andre metaller, er betegnelsen desværre længe og med urette brugt om de vestkeltiske bronzemønter med stort tin-indhold – så længe, at det næppe er til at ændre i litteraturen. Man burde hellere kalde legeringen hvidbronz – en legering, der i øvrigt også brugtes til oldtidens spejle. Ordet *potin* anvendes også fejlagtigt om slette sølvlegeringer brugt i antikken – sølvlegeringer, som i dag betegnes som → billon.

Pound → Pund.

Poupon (Popones). Folkelig betegnelse for franske sølv *écu* fra Ludvig XV (1715-1774), der viser et dukkeagtigt barneportræt (fr.: *Poupon*=tykkindet dreng). I Italien kaldtes disse mønter *popones*.

Prager groschen er præget fra ca. 1300 efter fransk forbillede med dobbelt omskrift række (→ gros

tournois) af Wenzel II af Bøhmen. Mønten bærer på den ene side den bøhmiske kongekrone, medens bagsiden afbilder en dobbelthalet løve. Udmøntningen af denne type blev enorm, idet man havde rådighed over en række givtige sølvminer. Med finansfolk indkaldt fra Firenze blev indrettet et møntværksted i Kuttenberg, som stod for disse mønter. Oprindelig var udmøntningsformlen: 63 stk. på den 15 lødige mark, hvilket vil sige en råvægt på ca. 3,7 g og finhed 0.930. Mønten blev snart dårligere, og under Wenzel IV (1378-1419) var vægten ca. 2,43 g og finheden 0.750. Prægningen af Prager groschen fortsatte indtil 1547, men de sidste mønter vejede under 1 g.

Da Prager groschen mønten hurtigt blev meget populær i Tyskland, så man her ingen anden udvej end at kontramarkere de gode fuldvægtige stykker, så de kunne skelnes fra de senere undervægtige. Der findes ca. 150 forskellige kontramarkeringer på denne mønttype, hovedsagelig fra byerne i Niedersachsen, Westfalen, Bayern og Schwaben.

I Ungarn blev mellem 1329 og 1337 præget groschen i Kremnitz som kopier af de bøhmiske, ligesom de i Polen blev efterlignet i form af → grosz.

Pragtmønt (sv.: *Praktmynt*) er en betegnelse, der ofte bliver tillagt sølv- eller guldmonter, som i udførelse, i vægt eller i størrelse varierer fra de almindelig cirkulerende mønter. Særlig i 1500 og 1600-tallet er sådanne stykker kendt, og formålet med dem var ofte, at de blev benyttet til uddeling som gaver eller slet og ret blev brugt til opsparing.

Pricsken (Pricken, Pierken, Pricksken). Lille billonmønt fra Brabant i Nederlandene sat i cirkulation omkring 1430. Dens vægt var 0,81 g, men finvægten kun 0,17 g. Den har fået sit navn fra et lille brød, der

kostede netop dette beløb. 1 *pricksken*=1/2 *labbaye*=1/4 *groat*=1/8 *krumsteert*.

Primitive betalingsmidler.

Egentlig et misvisende udtryk, idet de, der har anvendt disse betalingsmidler, ganske givet ikke har anset dem for primitive. Udtrykket, der har rod tilbage i tiden, burde snarere være »traditionelle betalingsmidler« eller »anderledes betalingsmidler« (sv. betegnelse). Gruppen omfatter alle emner, der har fungeret som betalingsmidler gennem tiderne bortset fra mønter og pengesedler. Mange samlere af primitive betalingsmidler medtager dog under dette område også egentlige mønter, hvis de har en anderledes udformning. Et eksempel kunne være svenske → plademønter. Der har gennem tiderne været mange bud på en klassificering af de oprindelige betalingsformer. Horst Kimpel (1994) opdelt dem i følgende grupper: 1: Levende væsner, 2: Dyriske produkter, 3: Planteprodukter, 4: Mineraler, 5: Metaller, 6: Metalliske produkter og 7: Handelsgods; medens Wilhelm Gerloff (1947) deler materialet op i 1: Stenpenge, 2: Perlepenge, 3: Muslingepenge, 4: Tøj- og pelspenge, 5: Jernpenge, 6: Kobber- og messingpenge, 7: Kvægpeng og 8: Smykkepenge. En mere moderne inddeling, der siger mere om karakteren, fås ved inddeling i grupperne: → naturalpenge, → metalpenge, → redskabspenge, → smykkepenge og → tøjpenge. Oprindelig var betalingsmidlerne i de enkelte grupper → nyttepenge, hvoraf flere udviklede sig til → symbolpenge. Det at samle primitive betalingsmidler er fascinerende, men ikke uden faldgruber, idet grænsen mellem primitive betalingsmidler og visse etnografika er flydende. Her er det i forskernes og de engagerede samleres interesse at finde belæg for anvendelsen af en bestemt ting som betalingsmiddel – om det var et alment cirkulerende betalingsmiddel, kun brugtes i forbindelse med ceremonier.

*Bøhmen, Wenzel II (1300-1305):
Prager groschen u.å.*

Prin

nielle begivenheder som f.eks. brudekøb, om det anvendtes som blodpenge, eller om det kun kunne bruges af henholdsvis mænd eller kvinder. Hermed får man en klar fornemmelse af, om det pågældende betalingsmiddel har været et reelt omsætningsmiddel, en standard værdi eller blot tjente som værdimåler.

Lit: Wilhelm Gerloff: Die Entstehung des Geldes und die Anfänge des Geldwesens, 260 s., Frankfurt a.M. 1947; Paul Einzig: Primitive money in its ethnological, historical and economic aspects, 517 sider, London 1948 (bibliografi); A. Hingston Quiggin: A Survey of Primitive Money, 344 sider, London 1949 (Nyttryk 1992)(stor bibliografisk liste); Charles J. Opitz: Odd & Curious Money – Description and Values, 2. udg. Florida 1991; Horst Kimpel: Traditionelle Zahlungsmittel, 164 s., Wuppertal 1994.

Principat. Spansk guldmønt (3,49 g), som ifølge ordre af 4. nov. 1493 fra Ferdinand den Katolske er præget af møntværkstederne i Barcelona og Perpignan med vægt og finhed som de venetianske dukater og type som Barcelona-dukaten, nemlig som de dukater der blev præget i byerne efter den 4. nov. 1493 med billede af Ferdinand V (1452-1516). Der er udmøntet halve, hele og dobbelte P. Under Carlos og Juana (1506-1516) er præget halve og dobbelte P. i Barcelona og Rosellon.

Prinsens daler. Fejlagtig betegnelse, der af J. Wilcke blev tillagt Chr.4.'s danske speciedaler 1590 (Hede 43) udmøntet for Giørvel Fadersdatter og Peder Brahe. Wilcke var ikke klar over, at det, der i Enevold Kruses rentemester regnskab for tiden 1. maj 1591 – 1. maj 1592 blev betegnet »Prindsens Daller«, i virkeligheden var betegnelse for nederlandske dalere, dvs. prins Vilhelm af Oraniens dalere (→ gehelmda rijkssdaalder), i modsætning til kongens (Philip II).

Lit: NFM I s.208, III s.133, XII s.225-226.

Prinzendaalder → Gehelmda Rijkssdaalder.

Prismedalje (Præmiemedalje). Medalje givet som anerkendelse af udmærkelser og præstationer inden for videnskab og kunst, inden for skole- og uddannelsesvesen, ved al form for sport (her kaldt sportsmedalje) samt ved forskellige udstillinger (udstillingsmedaljer) etc. Prismedaljer uddeles i guld, sølv eller bronze, alt efter graden af anerkendelse.

Private møntværksteder. Privilegiet at præge mønter er normalt forbeholdt den regerende magt i de enkelte lande, områder eller byer. Kun de allerførste mønter præget i den græske og lilleasiatiske verdensdel er antagelig private udgaver, hvor købmænd garanterede for de små ædelmetalklumper med deres mærke. I det Romerske Rige og det Byzantinske Rige var det en statslig foreteelse. I middelalderen opstod ideen med → forpagtningsmønter, således at private, mod afgift til møntherren, kunne drive og profitere af et møntværksted. Private møntproduktions-værksteder er først opstået i nyere tid som følge af den industrielle revolution, hvor bl.a. → Boulton etablerede sin → Soho Mint i Birmingham i 1785. Birmingham blev med tiden et centrum for private møntværksteder, der prægede mønter til forskellige lande og handelskompagnier.

Privatmønter er kendt de fleste steder i verden, hvor de brugtes inden for begrænsede områder, store landbrug (→ haciendatokens), små privatejede øer eller store vidtstrakte virksomheder, idet man herved slap for at have en uproduktiv sum penge bundet med rentetab som følge. I Danmark har privatmønter stort set ikke været brugt, men de kendes fra Grønland (Gibbs & Sons, Øresund, Ivigtut, Kryolith Mine Handelsselskab, Grønlands Minedrift, Thule

og Angmagssalik), Dansk Vestindien og Færøerne (Kjølbros og Fuglefjordsmønterne).

Privatsamling. I modsætning til offentlige, dvs. statslige samlinger, findes private samlinger, hvoraf kun få er tilgængelige for offentligheden (→ Vendeltoft, O.P.). I mange møntauktionskataloger er det efterhånden almindeligt ved sjældne mønter at angive, hvor mange eksemplarer de kendes i. Her skelnes skarpt mellem stykker, som ligger i offentlige samlinger og uden for samlerens rækkevidde og stykker, som er privatejet og eventuelt mulige at erhverve.

Proberbøsse (ty.: Fahrbüche, eng.: Trial Pyx, fr.: Boite a monnaies). Betegnelse for en bøsse (boks) aflåst med indtil flere hængelåse. I toppen var undertiden et indkast som på en sparebøsse. Bøssen var beregnet til det offentlige kontrol med møntmesteren. Hver gang, der afleveredes en portion mønter, udtog man et par, som blev pakket ind i papir, hvorpå var noteret vægt, finhed, dato og møntmesterens underskrift. Bøssen havde normalt to hængelåse, hvoraf den ene tilhørte møntmesteren og den anden den kontrollerende myndighed, f.eks. rentemester eller statholder. Ofte fandt en årlig kontrol sted af bøssens indhold, hvorfor den undertiden også er blevet kaldt en årsbøsse. → Pyx, Trial.

Probermærker. Prøver, som især var almindelige i vikingetiden, hvor man ved hjælp af en kniv stak i mønten for at se, om den var af godt sølv. Mange 1000-tals mønter kan have op til adskillige knivstiksmærker. Andre mærker på disse mønter kan være → grafitter.

Lit: KL. bd.13. sp. 467-470; Marion M. Archibald: Peeking and bending: The evidence of British finds, CNS IX-XI Nova series 6 s.11-24.

Probermåle → Stregprove.

Proberstene → Stregprøve.

Probering. Undersøgelse og bestemmelse af guld og sølvs → finhed (korn eller lødighed). Hertil har man gennem årene brugt forskellige metoder. → Kupellation var allerede kendt af romerne, og den såkaldte → titreranalyse (ty.: Nasse Probe), der antagelig var opfundet af arabere, kom til Europa omkring 1400 og brugtes her til ind i 1500-tallet. Metoden blev i 1830 »genopdaget« af franskmændene Gay-Lussac og fandt snart indpas på alle møntsteder. Foruden den »våde prøve«, dvs. titreranalysen, har man tidligere brugt → stregprøven. Ud over disse brugte → guardeinen en såkaldt digelprøve (granaillprøve), hvor en lille prøve af det smeltede metal blev hældt i et lille kobberkar halvt fyldt med vand. Det blev holdt i rask bevægelse med en lille risbørste, hvorved metallet formedes til små bitte runde kugler (granailler), af hvilke der derefter blev taget en bestemt vægtmængde til probering. Herved kunne finheden af det smeltede metal i diglen bestemmes, og man kunne efterjustere med kobber eller ædelt metal. Der var iøvrigt kontrol gennem hele produktionsledet. Ved levering af barrierne var disse forsynet med oplysning om finhed. Når disse var smeltet og legeret, blev der taget en prøve (digelprøve), og af de udstøbte blokke og udvalgte tene blev der også taget prøver, og sluttelig blev der taget prøver af de færdige mønter.

Probervægt. I ældre tid brugtes i Danmark følgende probervægtinddeling for sølv: 1 mark=16 lod=96 gran=288 gren. 1607 tillod den danske konge, Chr.4., den daværende møntmester et → remedium på 2 gren pr. mark (233,855 g) hvad angik finheden. 2 gren=1/144 mark=1,624 g. Er det f.eks. angivet, at en mønt skal være 14 lødig, betyder det, at 1 mark sølvlegering skal indeholde 14/16 rent sølv. I dag angives lødigheden (finheden) i tusinddele (promille), således, at 1 lod=62,5000 promille og 1 gren=3,4722 promille. Probervægtinddelingen for guld er: 1 mark=24 karat=96 gran=288 gren. Ved den moderne måling i tusinddele svarer 1 karat til 41,6666 promille og 1 gren til 4,4722 promille.

Lit: P. Flensborg: Viden om mønter, kbh. 1979 s.34-35.

Proklamationspenge. Navn på en række specielle mønter og medaljer, som de spanske herskere har ladet præge i møntbyerne i Syd- og Mellemamerika for at bekendtgøre eller proklamere deres ret til at slå mønter (møntret). De kendes første gang fra 1701 under Philipp V og sidst i 1809 under Ferdinand VII. De havde først ren medalje-karakter, men fra 1789 under Karl IV fik de værdibetegnelser fra 1/2 til 8 realer.

Proklamationspenge er endvidere navnet på mønter, der ifølge en proklamation af Dronning Anne 18. juni 1704 kundgjorde, at den spanske dollar (peso) med vægt af 17 1/2 dwt. (22,22 g) skulle regnes til 6 shillings i alle engelske kolonier i Nordamerika.

Pro meritis → Medaljer (Belønningsm. etc.).

Prunkdaalder. Stor sølvmønt med vægt som en dobbelt → philippstaler (61,2 g sølv). Den er præget omkring 1567 af Philipp II af Spanien (1556-1598) for Geldern i Nederlandene og anvendtes som præsentations- og gavemønt. Forsiden bærer Philipps portræt, medens bagsiden i midten har det spanske våbenskjold omgivet af en ordenskæde og yderst 18 provins våbenskjold.

Proof. Engelsk-amerikansk betegnelse for → medaljepræg. Det engelske udtryk »Prooflike« modsvares → stempelglans. Proof er ikke en kvalitetsvurderingsgrad, men en udførelsesmåde, hvor både stempel og

blanket er højglanspoleret inden prægningen. Ofte præges en proofmønt med to eller flere slag, for at selv de allermindste detaljer skal stå helt skarpt og udpræget. En proofmønt, der har fået skrammer eller fået ødelagt sin spejlblanke overflade som følge af et fingeraftryk, er stadig en proofmønt, omend den prismæssigt ligger lavere i pris, og dens kvalitetsgrad (konserveringsgrad) skal angives som f.eks.: (proof) 01, der angiver at mønten er »gnubbet« på de højeste punkter.

Proofmønter, Proofsæt. Selv om der findes et dansk ord for det engelsk-amerikanske proof, nemlig → medaljepræg, anvendes ordet proof nu stadig oftere i handlerlister, i auktionskataloger og blandt samlerne. Fra slutningen af 1960'erne skete en eksplosiv udvikling i antallet af stater – store som små – der udgav det ene proofsæt efter det andet for at få del i samlerens penge. Mange af de især små områders proofmønter og proofsæt blev og bliver fremstillet af store prægeanstalter som Franklin Mint (USA), Paramount International (USA) eller Royal Mint (England), og de ser næppe hjemlandet, før de ekspederes til samlerne.

Propaganda mønter. Der er to former for propaganda mønter. De første udstedt af møntherren, ofte for at retfærdiggøre handlemåde og gerninger, eller til forherligelse af herskeren. Propagandaen kunne også være rettet mod statens fjender – indenlands eller udenlands – som et budskab om, hvad der kunne ske, hvis de forsøgte at forgribe sig på landet. Propagandaen kunne på mønten ske gennem motivvalg og ved ind- eller omskrift. Et dansk eksempel haves i den såkaldte → ebenezekrone. Den anden gruppe propagandamønter er normale mønter, som ved omgraving, kontramarkering eller andre forandringer sættes i cirkulation for at gøre opmærksom

1. Fransk 10 centimes 1855 hvor forsides keiserportræt ved gravering er forsynet med en tysk pikkelhue. 2. Dansk aluminium 5 øre 1941 med indslået hammer. 3-4. danske propaganda medaljer fra tiden under 2. verdenskrig.

på urimeligheder, eller som kritik af landets regent eller ledelse for uduelig handling, eller for at propagandere for bestemte politiske partier eller religioner. Mange af disse frembringelser havde karakter af smædemønter. Et eksempel på den sidste gruppe er de franske 10 centime stykker fra Napoleon III's tid, der efter nederlaget til Tyskland i slaget ved Sedan i 1870 omgraveredes af flittige hænder og sendtes i omløb som et udtryk for folkets vrede med den uduelige kejser og kejserinde Eugénie som de egentlige ansvarlige. Under 2. verdenskrig cirkulerede i Danmark aluminiums 5 ører 1941, hvor der i 5-tallet var indslået en lille hammer, hvorved motivet kom til at ligne det kommunistiske symbol: hammer og segl, idet kommunisterne i Danmark bekæmpede nazisterne. Angående mønter, der propaganderer for firmaer og produkter → reklame kontramarkering.

Propforeningstegn. Specielt tegn brugt af velgørende foreninger, som

i sidste del af 1800-tallet stiftedes i stort tal i Danmark. En særlig gruppe kaldtes propforeninger, den største stiftet 1. sept. 1894. Medlemstegnet, som mod betaling skulle fornyes hvert år, bestod først af et stykke korkprop med et indbrændt P. Senere limede man metalskiver på begge sider – »P« på den ene side og to årstal på den anden. Omkring 1917-18 brugtes celloluid i stedet for me-

Propforeningstegn fra foreningsåret 1910-1911.

tal, og fra først i 1950'erne blev metalskiverne erstattet af plastic – men stadig med en korkprop imellem. På de gamle tegn stod, at det var til »Fattige Konfirmanders Opklædning«, senere ændredes det til »Kon-

firmanders Opklædning«, dvs. påklædning til konfirmationshøjtideligheden. Medlemmerne samlede også ind ved fester, og på restauranter og værtshuse var ofte opstillet indsamlingsbøsser. En af de ældre foreninger er Propforeningen Bien fra Christianshavn, og dernæst kommer Foreningen af 31. okt. 1912. Derefter følger en række foreninger i Rødovre, Glostrup, Herstederne, Hvidovre og Nordsjælland med underafdelinger samt antagelig en lang række andre steder.

Lit: Propforeningen »P« af 1. ste September 1894 (Fattige Konfirmanders Opklædning) gennem 25 år, Kbh. 1919; Propforeningens blad »Gavn og Glæde, samt artikel af Helseby i Orientering 1973 Nr. 4 (april) s. 12 samt 1973 Nr. 6 s. 11-12.

Proppenge. Betaling for at nyde medbragte drikkevarer i restauranter.

Protea. Sydafrikansk guldmønt med samme vægt og finhed som → krügerrand udsendt første gang

1986-88 som mindemønt i anledning af Johannesburgs 100-års jubilæum i værdierne 1 og 1/10 protea.

Proveniens (ty.: Herkunft, eng.: Provenance, Pedigree). Blandt møntsamlere og numismatikere tales ofte om en mønts proveniens, dvs. herkomst, idet det er af stor betydning at vide, i hvilke samlinger en bestemt mønt har befundet sig. En mønt med kendt proveniens er af samlerne mere eftertragtet end en mønt uden proveniens. Særlig ved sjældne mønter er det af største vigtighed at kende proveniensens for at afgøre antallet af kendte eksemplarer. Arbejdet med at bestemme sjældne mønters proveniens er ofte ganske stort, idet man dels er nødt til at gennemgå alle auktionskataloger samt besidde viden om, hvad der er foregået af handler samlerne imellem. I ældre tid var det ikke almindeligt med fotos i auktionskatalogerne, og det kan i nogen grad besværliggøre arbejdet. Forskellige mønter kan ofte let skelnes fra hinanden på foto, idet tidligere tiders prægeteknik ikke var så fuldkommen som nu om dage. Endelig kan bevaringstilstanden være forskellig.

Pruta (flertal: Prutot). Møntenhed i Israel 1949-1960. 1000 prutot=1 lira (israelsk pund). Blev fra 1. jan. 1960 afløst af → agora.

Prutah (Perutah) er benævnelsen på små ca. 1,5 -3 g store bronzemønter, der opstod i Judæa under hasmonæerne fra ca. 78 f.Kr. og til perioden under de romerske prokuratorer 6-60 e.Kr. En pengesum bestående af mønter af meget ringe værdi er

Judæa, Agrippa I (37-44): Prutah.

nævnt i en hebraisk tekst. Hvis dette er tolket rigtigt, skulle der gå 672 prutot på en shekel fra Tyre (tetradrakme af fønikisk vægtstandard).

Prægebøsning → Brakteatprægning.

Prægefejl er en af hovedgrupperne inden for → fejlpræg. Disse fejl kan bestå i: Stempeljusteringsfejl, → udfyldte stempler, → dobbeltpræg, → drejede stempler, indpressede ting, udflydende mønter (→ tallerkenpræg), skævt oprettede stempler, »ude af center« mønter, kantslåede eller foldede mønter, overprægning på andre mønter, censidige mønter, mønter med høj kant i den ene side, »hætte mønter«, brakteatpræg (→ brockage), aftryk af andre landes mønter, som har ligget nedenunder, en mønt i mønten etc.

Prægekomite → Den kgl. Mønts prægekomite.

Prægmaskiner → Boultons dampmøntprægmaskine; Knæledspresse; Slagværk; Møntvalseværk; Spindelpresse; Møntfremstilling.

Prægning. Den ring i hvilken møntblanketten ligger, når den præges, og som sikrer en helt rund mønt. En prægning er en hærde ring, uden på hvilken der er påkrympet en større uhærdet stålring. → Ringprægning.

Prægestempel → Møntstempel.

Prægning i ring → Ringprægning.

Prægningsmetoder → Møntfremstilling.

Præmonetære betalingsmidler → Primitive betalingsmidler.

Prøveafslag findes både af mønt- og medaljestempler. I ældre tid, hvor fremstilling af stempler var

håndarbejde, tog man undervejs afslag i bly af det uhærdede stempel for at se, hvordan det tog sig ud. Når man var færdig og tilfreds med prøveafslaget og dermed stemplet, blev det hærde, og der blev taget aftryk i et hårdere materiale, f.eks. kobber eller bronze, som kunne tjene som prøvemønter eller → prøvemønter.

Prøvemønter (eng.: Pattern) er en gammel foreteelse. Når en ny mønttype skulle indføres, eller hvis flere gravører kæmpede om en opgave, indsendtes eller forevist prøvemønter ofte for kongen eller de embedsfolk, der skulle sige god for designet. Disse prøvemønter var sjældent i det metal, hvori de skulle præges, hvis det drejede sig om guld eller sølv. Tidligere tiders prøvemønter blev kun udført i ganske begrænset oplag, og få af disse er på samlerhænder. Anderledes tager det sig ud i nyere tid, hvor mange lande har fremstillet et større antal prøvemønter, som er solgt til samlerne. Det er bl.a. tilfældet med den nye danske møntserie, som begyndte i sommeren 1989 med udsendelsen af en 50 øre og en 10 krone.

Lit: Gert Posselt: Danske prøvemønter præget på Den kongelige Mønt 1983-1989. Kbh. 1989.

Pseudomønter → Fantasmønter.

Pskovka. Navn på den russiske den- ga fra byen og fyrstedømmet Pskov fra 1424 til ind i 1500-tallet, på samme måde som man havde → moskovka og → novgorodka.

Pud. Russisk handelsvægt på 16,381 kg. 1 pud=40 pund (funt)=1280 lod=3840 zolotniks=368640 dolya (doli).

Puffin. Møntenhed brugt på uautoriserede mønter fra 1929 på øen Lundy i Bristol kanalen 19 km nordvest for Hartford Point på Englands

Puge

vestkyst. Øen var blot 4,22 kvadratkilometer stor og havde en befolkning på 32. Øen var 1925 blevet købt for 16.000 engelske pund af Martin Colen Harman, og han udgav 1/2 og 1 puffin bronze mønter svarende til engelske 1/2 og 1 d. Disse mønter havde hans portræt på den ene side og en søpapegøje (puffin) på den anden. De blev snart forbudt og indtaget. I 1965 udsendtes en ny serie som tokens til samlerbrug. 1969 købtes øen af en engelsk millionær for 150.000 pund, hvorefter han skænkede den til det engelske folk som reservat og naturområde.

Pugeså. Lille spansk kobbermønt præget i Gerona og især i Lerda i 1500-tallet til 1/4 denars værdi. → Pogesia og Pite.

Pul. Kobbermønt udmøntet af Den gyldne Horde fra 1200-tallet og til ca. år 1500. Den gyldne Horde boede i volgaområdet nordvest for Det Kaspiske Hav. I 1700-tallets senere del kaldtes små kobbermønter for pul i Bukhara, og i det østlige russiske Turkestan i Khoqand er pulmønter brugt indtil 1875. Endelig er møntenheden indført i Afghanistan i forbindelse med decimalsystemet fra 1925, hvor 100 pul=1 afghani.

Pula. Hovedmøntenheden indført i Botswana 1976 for at erstatte den sydafrikanske → rand. 1 pula=100 thebe. Det lokale (tswana) ord betyder »regn«. Der findes 1 pula mønter i kobbernikkel, medens de højere værdier, dvs. 2, 5, 10 og 150 pula i sølv og guld er erindringsmønter.

Puli. Møntenheden fra Georgien i Russisk Kaukasien, hvor der i begyndelsen af 1800-tallet blev præget 1 og 2 puli i kobber. Betegnelsen har sin oprindelse i den gammelkendte mønt → pul. 1 puli=5 dinars, 2 puli=1 kopek og 4 puli=1 bisti.

Pulken (Pol.: Polki) kaldes de polske 1/2 groschen mønter fra Kasimir IV's tid (1445-1492) og indtil midten af 1500-tallet. → Kwartnik og Pölchen.

Pulo. Lille russisk kobbermønt introduceret i Moskva og få andre byer under Vasil den Blindes regeringstid (1425-1462) og til begyndelsen af 1500-tallet. Disse mønter var ment som lokal skillemønt, men deres værdi i forhold til sølv-dengaen er ikke kendt. Nyeste undersøgelser tyder på, at der gik 60 eller 72 pulos på en denga. Der er præget store mængder i byer som Moskva og Novgorod, medens produktionen var lille i de fleste feudale områder.

Lit: Spassky: The Russian Monetary System. Amsterdam 1967 s.82, 95-96.

Pumphosekrone. Samlerbetegnelse for Fr.3.'s danske Krone 1665 (Hede:103), hvor kongen er iført rustning, pludderbukser (Pumphosen) og kravestøvler. Mønten blev tidligere kaldt »Vægterkrone« – en fejlagtig betegnelse, der skyldtes samleren C.T. Jørgensen. Mønten er af finere

lødighed end de sædvanlige kronemønter, og dette sammenholdt med det usædvanlige design har nok skullet markere møntmester Gotfried Krügers tiltræden.

Lit: NNUM 1957 s. 129-131.

Pu-mønt. Betegnelse for de kinesiske → spademønter fra Choudynastiet.

Punch Die → Overstempel.

Punch-marked Coins. Betegnelse for de tidligste indiske mønter, der var små uregelmæssigt udklippede sølv- eller kobberplader forsynet med indpunslede mærker af forskel-

Tidlige indiske mønter – såkaldte punch-marked coins.

lig karakter. De menes at være indført omkring 400 f.Kr. og forsvandt først 900 år senere ca. 500 e.Kr.

Punchshi. Indisk kobbermønt vejende 4,7-6,9 g udmøntet i Kashmir Sultanatet i 1300 til 1500-tallet.

Pund (ty.: Pfund, eng.: Pound). Ord afledt af det latinske »pondus«, der betyder vægt. Det romerske pund kaldtes → libra, og Karl d. Stores vægt- og møntsystem i → Karolingtiden var begyndelsen til adskillige møntsystemer, idet den europæiske libra eller dens ækvivalent var en regningsmønt eller vægtenhed med en værdi af 240 penninge (denarer). Pundet blev i 1000 – 1100-tallet afløst af → marken. I England holdt man fast ved pundet, som forkortes £ for libra. Det engelske pund deltes i 20 shillings a 12 pence, hvilket vil sige, at der gik 240 pence (denarer) på et pund. En penny forkorte-

Såkaldt pumphosekrone 1665 præget under den danske konge Frederik 3. (1648-1670) (H.103).

des d. (denar). England forlod det gamle system 1971 og indførte decimalsystem. Møntenheden benyttes stadig af England samt en række lande omkring Middelhavet og i en del tidligere engelske kolonier.

Pundpendinge. Efter nedsættelsen af Chr.4.'s danske 4 og 2 skillinge 1621, bestemtes det, at de skulle gælde efter vægt ved beløb over een sletdaler, således at 1 pund i 4 og 2 skillinge skulle regnes for 13 slette daler, dvs. at 1 speciedaler=104 skilling i pundpendinge. Ved forordning af 16. aug. 1622 regnedes pundpendinge herefter til 12 slette daler pundet.

Lit: Wilcke I s. 193-195, 204; Hede: s.165-167.

Punktvarianter. Betegnelse for de forskelligheder, der opstod i omskriften på ældre mønter som følge af fremstillingsmåden, hvor omskriften ved hvert nyt stempel blev slået ind for hånd. Herved opstod afvigelser i de skille tegn (punkt, dobbelpunkt, roset ect.), der var mellem de enkelte ord eller efter forkortelser. Sådanne varianter er særdeles hyppige ved 1500-1700-tals småmønter, der ofte er præget i enorme mængder, og som krævede mange stempler. Sådanne mindre varianter, dvs. punktvarianter har kun interesse for specialsamlere, der ad denne vej vil undersøge → stempelkoblinger.

Punsel (ty.: Punze, eng.: Punch, sv.: Puns). Et værktøj, der i ældre tid brugtes ved fremstilling af møntstempler. En punsel var en lille hårdet stålstang forsynet med et positivt snittet eller graveret præg i den ene ende. Allerede i 1000-tallet opbyggedes de enkelte bogstaver i et møntstempels omskrift af delpunslar (lange streger, korte streger, små trekanten, halvmåner, prikker, rosetter ect.). Senere fik man hele bogstav-punslar og punslar, der bestod af del-motiver. Stempelskære-

ren overførte de forskellige punslar gennem hammerslag til det endnu uhærdede stålstempel, så der dannedes et negativt billede. Efter en eventuel korrigerende med en normal gravørstikkel blev stemplet hårdet. Ved skruerepressens indførelse efter 1550 blev det muligt at udarbejde store komplicerede punslar med f.eks. hele midterpartiet på en mønt (portræt eller våbenskjold), som kunne presses ned i et uhærdet stempel under fuld kontrol. En sådan kompliceret punslar kaldes en del-patrice. Nutildags fremstilles stempler ved hjælp af → patricer.

Punt. Hovedmøntenhed i den Irske Republik og indtil 1979 ækvivalent med pound sterling, men nu en smule mindre værd. Ligesom det engelske pound er det irske punt inddeelt i 100 pence.

Puttun (Puttan). Betegnelse efter 1795 i den indiske stat Cochin for → fanams i sølv.

Pyä. Skillemøntenhed i Burma (fra 1989 omdøbt til Myanmar) ved decimalsystemets indførelse 1952. 100 pyä=1 kyat. Navnet pyä har samme oprindelse som → paisa og pie fra sanskrit-ordet pad, der betyder »en kvart«. I denne sammenhæng skal pyä dog blot forstås som en fraktion af en højere enhed.

Pysa. Skillemøntenhed i Zanzibar (Tanzania), hvor den i AH 1299 (AD 1881/82) og AH 1304 (AD 1886/87) er udmøntet i kobber med en balancetegn som motiv. 64 pysa (pice)=1 rupee, og 136 pysa var indtil 1908 lig 1 ryal.

Pyx, Trial. »The trial of Pyx« blev oprettet i England i Edward III's (1351-1399) tid, hvor en kyndig jura eksaminerende indholdet af mønter i en pyx, hvis navn kommer fra det græske pyxis, der betyder dåse, bøsse eller skrin. I denne pyx, der sva-

rer til den danske → proberbøsse, årsbøsse eller farebøsse, nedlagde møntmesteren eksemplarer af de prægede mønter, og i begyndelsen blev disse mønter prøvet hver 3. måned. Traditionen videreførtes og bruges den dag i dag (1994) i England ved den årlige Trial of Pyx.

Pölchen. Navn på de efterprægede polske halvgroschen med årstal 1507-1511, som Ludvig I af Bøhmen og Ungarn lod sende i store mængder til Polen og Preussen. 1528 blev de inddraget og ommøntet til dreigroschen og sechsgroschen stykker. → Pulken.

Q

Qapik. Skillemøntenhed i Aserbajdsjan fra 1992 efter Sovjetunionens opløsning. 1 Aserbajdsjan manat=100 qapik.

Qindar. Albansk skillemøntenhed. Fra 1925 var 100 qindar leku=1 lek. Franken var dog den nationale standard, således at 100 qindar ari=5 lek=1 franga ari. I begge systemer var 5 qindar leku mønten fra 1926 og 1 qindar ari mønten fra 1935 lig 1/20 lek. Under den italienske okkupation 1939-43 var 1 lek=1 lira, og fra 1947 genindførtes møntenheden lek=100 qindarka. Qindar kommer af det albanske ord »qint«, der betyder »hundrede«.

Qiran (Quran). Den afghanske benævnelse for de maskinprægede mønter med værdien 1/2 Kabul rupee udmøntet 1890-1929. 1 qiran=1 1/2 abbasi. Sølv rupeen vejer ca. 5 g.